

Eli Prestholdt

Sist, men ikke minst?

Tilsynsførers pålagte oppgaver og makt

Masteroppgave i Familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Denne oppgaven handler om hvilke oppgaver tilsynsførere under samvær pålegges av Fylkesnemnda for sosiale saker og retten. Videre omhandler oppgaven hvilken kunnskap om barn og foreldre som kan tilføres oppgavene, slik at tilsynet blir utført i henhold til pålegget og barnets beste. Hensikten har vært å bedre klargjøre forventninger som ligger til tilsynsførers arbeid, og å knytte teori til praksis. Problemstillingen er som følger: *Sist, men ikke minst? Tilsynsførers pålagte oppgaver og makt.*

Det empiriske materialet består av kvalitative dokumentanalyser av 55 fylkesnemndsavgjørelser og 26 dommer fra ting,- lagmanns- og høyesterett i Norge. Faglitteratur om familiebehandling og en hel del barnefaglig og barnevernsfaglige teori er benyttet i oppgaven. Teorien blir trukket inn for å skape større forståelse for kompleksiteten i hva som foregår på samvær mellom barn og foreldre som har mistet omsorgen. Videre er lovverk, høringsuttalelser og veiledere gjennomgått for å finne ut av hvilke krav som stilles til tilsynsfører, og hvilke erfaringer som er gjort på feltet. I studien beskrives oppgaver som kan sies å ligge til alle tilsynsoppdrag, og det drøftes hva disse kan bety i praksis. Videre viser det empiriske materialet at tilsynsførere også pålegges andre oppgaver, og også disse blir utdypet. Et spørsmål har vært om det kan få følger for barna på samvær, dersom oppgavene som pålegges tilsynsfører ikke skriftliggjøres og utdypes tilstrekkelig. Studiens overordnede mål har vært å vurdere om barns rettsikkerhet virkelig ivaretas, når det ikke er et lovfestet krav at tilsynsførere under samvær har formell barnefaglig utdanning, og det heller ikke eksisterer kurs eller opplæring av tilsynsførere. Hvilken vekt tilsynsførers rapporter og vitnemål får når samværsakene behandles i fylkesnemnda og i retten, undersøkes derfor med tanke på om tilsynsfører har påvirkningskraft for utfallet av samværsaken.

Studien viser at tilsynsoppgavene har vært lite utdypet i nemndsavgjørelser og dommer, og at tilsynsføreroppdraget for en stor del krever barnefaglig kompetanse, noe som ikke er et formelt krav i henhold til lov om barn og foreldre. Et funn er at tilsynsfører har til dels stor påvirkningskraft i saker som omhandler samvær mellom foreldre og barn, og vurderingene tillegges større vekt jo høyere saken kommer i rettshierarkiet. De mest utsatte barnas rettsikkerhet kan derfor stå i fare.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultetet for samfunnsfag

Oslo 2015

Abstract

My thesis is based on the tasks supervisors are imposed by the County Council for Social Affairs and Justice during visitation (between parents and the children they have lost custody of). The thesis raises the question of professional knowledge that supervisors need in order to give an optimal picture of the situation under supervision. The aim of this thesis to clarify expectations and link theory to practice. The title being: *Last but not least? Supervisors assigned tasks and the power this involves.*

The empirical material consists of a qualitative document analysis of 55 county board/committee decisions and 26 judgments from district, appeal and supreme courts of Norway. I founded my thesis on academic literature from family therapy and children's welfare theory. My focus is to create a greater understanding of the complexities of what goes on during visitations. Legislations, hearings, supervisors and experience from fieldwork have been reviewed in order to determine what requirements need apply to be a supervisor. The study describes all the tasks that supervisors are required to do and what this actually means in practice. The empirical material shows that supervisors are also imposed other tasks which are also elaborated on in the study. The question raised is whether these extra tasks can have consequences for children during visitation. Particularly if the tasks assigned to supervisors are neither in writing nor elaborated on sufficiently. The study's primary objective is to assess whether the children's legal rights are safeguarded. There is no statutory requirement that supervisors have a formal childcare education nor does there exist training courses for supervisors. We should therefore query the weight supervisor reports and testimonies carry with the County Board and in court, when visitation cases are dealt with.

The study shows that surveillance activities are rarely elaborated on in tribunal decisions and judgments. Although supervisor assignments requires, for a large part, expertise on children this is not a formal requirement under the law of children and parents. Supervisors have considerable influence on issues concerning interaction between parents and children and their opinions weigh heavier the higher the case goes in the tribunal hierarchy. The most vulnerable children may therefore be at risk for inadequate knowledge.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultetet for samfunnsfag

Oslo 2015

Forord

Å skrive denne oppgaven har vært en lærerik og møysommelig prosess. Det har vært perioder der jeg har lagt den fra meg, og andre, mer intense perioder, der jeg ikke har interessert meg for annet enn oppgaven. Veien blir til mens man går og det har jeg virkelig fått erfare.

Det er mange rundt meg som fortjener en takk, men først vil jeg takke min veileder *Sigrun Saur Stiklestad*, som så potensialet i oppgaven og lot meg jobbe i fred mellom spredte veiledningstimer. Leder for Myrsnipa, *Bjørnar Bakker* fortjener også en takk, for generøst å ha tatt deg tid til å dele egne erfaringer rundt tilsynsførerrollen.

Dernest fortjener min kollega og gode venninne *Kari Elisabeth Steen* er stor takk. Det var du som var motoren for at jeg i sin tid søkte oppdrag som tilsynsfører under samvær, startet på en mastergrad og støttet opp da jeg fikk jobb som familieterapeut i barnevernet. En takk går også til en annen god venninne og åndsfrende, *Hilde Aarø*, for uvurderlig tro på meg.

Endelig har jeg lyst til å takke *Liv Augusta, Erling* og *Trygve*. Takk for at dere oppmuntret meg til å fortsette og aldri klaget på tiden jeg brukte.

Sandvika, 14. mai 2015

Eli Prestholdt

INNHold

1. INNLEDNING	1
1.1. Problemstilling.....	2
1.2. Egen bakgrunn og erfaring med fagfeltet	3
1.3. Begrepsavklaring	4
1.5. Studiens relevans for familiebehandling	4
1.6. Litteratur og annen forskning på temaet.....	5
1.7. Oppgavens struktur.....	5
2. LOVVERK.....	7
2.1. Tilsyn under samvær - historikk og dagens situasjon.....	7
2.2. Taushetsplikt.....	9
2.3. Et nytt blikk inn	10
2.4. Barnets beste.....	11
2.5. Makt.....	12
3. TEORI	13
3.1. Systemisk familieterapi	13
3.2. Tilknytning	15
3.3. Samspill og samhandling.....	17
3.4. Barn som har opplevd rusmisbruk hos foreldre.....	18
4. METODE	21
4.1. Vitenskapelig ståsted	21
4.2. Kvalitativ dokumentanalyse	21
4.3. Hermeneutikk	23
5. DATAINNSAMLING OG GJENNOMFØRING	25
5.1. Avgjørelsene og dommene i Lovdata	25
5.2. Forberedelse.....	26
5.3. Datainnsamling	26

5.4. Gjennomføring.....	27
6. RESULTATER.....	29
6.1. Resultater fra det empiriske materialet.....	29
6.2. Resultater i forhold til oppgavens fokus.....	30
6.3. Teori og praksis - alle samvær.....	31
6.3.1. Å være tilstede og ha fokus på barnets beste	31
6.3.2. Å ivareta barnets behov for trygghet	35
6.3.3. Å avbryte samvær dersom det er nødvendig	36
6.4. Teori og praksis – spesifikke mandat	38
6.4.1. Observasjon av samspill og samhandling.....	39
6.4.2. Oppmerksomhet på rusmisbruk	40
6.4.3. Å forhindre fysisk og psykisk vold, overgrep og kidnapping	42
6.4.4. Å forhindre at andre enn foreldrene kommer på samvær.....	45
6.4.5. Å gi råd og veiledning.....	45
6.4.6. Å forhindre enkelte samtaleemner	49
6.5. Teori og praksis - andre forhold	51
6.5.1. Rolleblanding.....	51
6.5.2. Rapport og vitnemål.....	53
6.5.3. Tilsynsførers påvirkningskraft	55
7. AVSLUTNING OG KONLUSJON.....	58
LITTERATURLISTE.....	60

1. INNLEDNING

Barn har rett på utviklingsfremmende oppvekstvilkår og for foreldre flest er dette en overkommelig oppgave. Storparten av barna i Norge bor hjemme hos sine foreldre. Å vokse opp i den familien en er født inn i, eller adoptert til, anses som det beste for barn. Familiens rett til å være en enhet er derfor en praksis som beskyttes av lovverket, dette kalles det biologiske prinsipp (Tjomsland 2003, 12). I noen familier er det likevel slik at foreldrenes evne eller mulighet til å utøve barneomsorg er så mangelfull at den utgjør en alvorlig fare for skjevutvikling hos barnet (Kvello 2010, 34). Foreldrene kan for eksempel slite med omfattende rusproblemer, store psykiske eller fysiske belastninger, voldsproblematikk eller sterkt redusert evne til å forstå og ivareta andre.

Jamfør barnevernlovens kapittel 1, har barneverntjenesten et ansvar overfor barn som utsettes for omfattende utviklingsskadelige oppvekstvilkår. Videre følger det av barnevernlovens § 4-12 at dersom omsorgen er svært mangelfull, kan det fattes vedtak ved avgjørelse eller dom, om at omsorgen overføres til barneverntjenesten. Barna vil da bli tatt hånd om av andre voksne enn foreldrene, og flytte til fosterhjem eller på institusjon. Den daglige omsorgen for barna utøves dermed av andre enn foreldrene.

Barna barneverntjenesten har omsorg for, og som vokser opp uten sine foreldre, har etter barnevernloven § 4-19 rett til å kjenne til sine røtter og personlig få opprettholde kontakten med mor og far. Adopsjonslovens § 3-13 og barnelovens kapittel 2 gir dessuten adoptivbarn og barn av fraskilte foreldre med og uten foreldreansvar rett til å opprettholde kontakt med sine foreldre. De aller fleste barn som vokser opp i fosterhjem eller på institusjon treffer derfor foreldrene sine. Samværene med foreldrene kan foregå på ulikt vis, alt ut i fra barnets anslåtte behov og foreldrenes evner til å møte barnet. Det kan være at barnet er på besøk hos foreldrene et par ganger i måneden, overnatter innimellom, eller blir besøkt av foreldrene i fosterhjemmet til faste tider. For noen barn er det imidlertid slik at forholdene som har vært eller er, gjør det nødvendig med sjeldnere samvær på nøytralt sted, kanskje begrenset til noen få timer i året.

Dersom samværene med foreldrene antas å utgjøre en for stor belastning for barnet, kan det ved avgjørelser i fylkesnemnda eller ved dom pålegges barnevernet å sørge for at barnet i størst mulig grad blir skånet for påkjenningen. Fylkesnemnda eller domstolen vil da ta stilling til om foreldrene skal fratras retten til samvær med barnet eller om det skal settes som

betingelse at det føres tilsyn under samværene, jamfør mildeste inngreps prinsipp (bvl § 4-19). Tilsyn innebærer at en voksen i regi av barneverntjenesten er tilstede når barnet møter sine foreldre. Hensikten med tilsynet er i hovedsak å gi barnet mulighet til å opprettholde kontakten med foreldrene, slik at samværene gagnar barnet.

Det fremgår av Barne-, og likestillings- og inkluderingsdepartementets (heretter *BLD*) forskrift for oppnevning, utøving og godkjenning av tilsynsperson (heretter *tilsynsfører*), at tilsynsførers hovedoppgave er å være tilstede under samværene mellom foreldrene og barna (BLD FOR 2006-12-07 -1360). Dette innebærer at tilsynsfører er i nærheten av barnet og observerer hva som foregår i alle timene det er sammen med foreldrene. Fylkesnemnda eller domstolen kan imidlertid pålegge tilsynsfører flere oppgaver før, under eller etter samværet. Oppgavene kan for eksempel være å påse at foreldrene ikke er ruspåvirket, å bryte inn i samtalen dersom foreldrene snakker negativt om fosterforeldrene eller å veilede foreldrene i å sette grenser på en ivaretagende og hensiktsmessig måte. Det er hvordan tilsynsfører under samvær kan utføre de oppgavene vedkommende er pålagt av fylkesnemnda eller retten, som er temaet for denne masteroppgaven.

1.1. Problemstilling

Vedkommende som fører tilsyn betegnes i offentlige dokumenter som *tilsynsfører under samvær*. Etter endring i barneloven § 43a, skal tilsynsførere oppnevnes av den kommunale barneverntjenesten eller av barne-, ungdoms- og familieetaten, ved regionskontoret. Det eksisterer ikke kurs eller formell utdanning for tilsynsførere under samvær. Tilsynsførers forventede faglige kvalifikasjoner er heller ikke klart definert i lovverket, men i veileder for samvær med tilsyn etter barneloven § 43a (heretter kalt *veileder*) kommer det frem at vedkommende må være egnet til det enkelte oppdrag (BLD Q-1220 B 2013). Tilsynsførers oppgave begrenses i utgangspunktet til å være tilstede ved samværene, vedkommende skal føre kontroll med at samvær foregår på en forsvarlig og trygg måte, til barnets beste. Dersom tilsynsfører pålegges flere oppgaver på samværet, kan det se ut som at det å kvalitetssikre arbeidet slik at barnets beste blir ivaretatt, kan bli utfordrende. Man kan spørre seg om barnas rettigheter og behov kan bli skadelidende, dersom tilsynsfører ikke har de nødvendige faglige kvalifikasjonene og oppgavene ikke er utdypet og skriftliggjort i en oppdragsavtale.

For å få innblikk i hvilke ulike oppgaver tilsynsførere pålegges av fylkesnemnda og ved domstolen, har jeg i studien tatt for meg et utvalg fylkesnemndsavgjørelser og dommer fra da det ble innført offentlig tilsyn i Norge. Videre ser jeg på hver enkelt oppgave som

fremkommer i materialet, i lys av teori om barn og familier. Jeg ønsket å undersøke om generell kunnskap om barn, spesifikk kunnskap om fosterbarn, og familierapeutisk teori kan bidra til fremme tilsynsførers forståelse av hva det er som skjer i barnet og mellom barnet og familiemedlemmene under samværene.

Problemstillingen er som følger:

«Sist, men ikke minst? Tilsynsførers pålagte oppgaver og makt»

1.2. Egen bakgrunn og erfaring med fagfeltet

Min for forståelse av hvordan tilsynsfører kan utføre de pålagte oppgavene stammer fra erfaringer jeg har skaffet meg gjennom syv år som tilsynsfører under samvær for en større kommune i Norge. Oppdragene har vært formalisert med en standardisert kontrakt for hver enkelt sak. Oppgavene utover å være tilstede under samværene har i noen tilfeller vært formidlet muntlig, ved andre oppdrag har det vært opp til meg å vurdere hvor aktiv jeg bør være. Opplevelsen av å bli tiltrodd en viktig og ansvarsfull oppgave har så absolutt vært tilstede når jeg som tilsynsfører har fulgt et barn til møte med sine foreldre. Men når jeg en rekke ganger har vitnet i fylkesnemnda og tingretten har jeg har ofte tenkt på hvor tilfeldig oppgavene bibringes fra barneverntjenesten, og hvor stort sprik det har vært mellom rettens ulike aktører, i forhold til hvordan jeg skulle utført oppgavene. Jeg har ofte blitt bedt om å gi min vurdering av kvaliteten på samhandlingen. Spørsmålene til meg har dreid seg om hvordan foreldrene fungerer som omsorgspersoner i den gitte setting og hva jeg mener er det beste samværsomfanget. Dette er mer regelen enn unntaket. Min erfaring har vært at fylkesnemndsleder, dommer, advokat og barnevernet ofte sitter med ulike oppfatninger av hva som var tilsynsføreroppgavene i saken. Det har mer enn én gang blitt påpekt fra dommerside, at jeg som tilsynsfører burde veiledet mer eller mindre, at tilsynet er for ”tett på” eller for lite engasjert, at jeg vet for mye eller altfor lite om saken. Det er grunn til å tro at dette gjelder for flere tilsynsførere enn meg.

Jeg ønsket derfor å undersøke hvilke ulike oppgaver som beskrives å pålegges tilsynsfører under samvær i fylkesnemndsavgjørelser og dommer. Videre undersøker jeg hvilken etat som har ansvar for å formidle og utdype oppgavene overfor tilsynsfører, og hvilken kunnskap tilsynsfører under samvær bør ha for at samværet kan gjennomføres til barnets beste.

1.3. Begrepsavklaring

Arbeidet som *tilsynsfører under samvær* kan for utenforstående forveksles med arbeidet som *tilsynsfører*. Felles for disse to oppdragene er oppsyn med barn som barneverntjenesten har overtatt omsorgen for. Forskjellen ligger i at tilsynsførere oppsøker fosterbarnet der det bor og er en personlig og uavhengig samtalepartner for barnet, mens tilsynsfører under samvær kun er sammen med barnet når det har samvær med sine foreldre. For enkelthetsskyld kalles *tilsynsfører under samvær* for *tilsynsfører* i denne oppgaven, da tilsyn i fosterhjem ikke omfattes av temaet.

Foreldre som har mistet omsorgen for sine barn blir i det offentlige rom betegnet ulikt, blant annet som opprinnelsesforeldre og biologiske foreldre. I oppgaven har jeg valgt å benytte benevnelsen *foreldre* om de som har mistet den daglige omsorgen. Dette er i tråd med hvordan Organisasjon for barnevernsforeldre (OBF) ønsker at foreldre som har mistet omsorgen for sine barn skal betegnes.

Fylkesnemnda for sosiale saker er et statlig forvaltningsorgan som tar beslutninger om blant annet omsorgsovertagelse og omfang av samvær. Fylkesnemndas avgjørelser kan overprøves av domstolen og er faglig uavhengig av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og fylkesmannen¹. Fylkesnemnda for sosiale saker kalles for enkelthetsskyld for *fylkesnemnda* i oppgaven, og fylkesnemndsvedtak om samvær med tilsyn benevnes i oppgaven som *avgjørelser*.

1.5. Studiens relevans for familiebehandling

Oppgaven omhandler en familieordning der barna mottar den daglige omsorgen fra andre enn foreldrene, men likevel opprettholder kontakten med sine foreldre gjennom samvær med tilsyn. Hvor mange barn dette gjelder for foreligger det lite eller ingen statistikk over². Barn og unge som av ulike grunner har måttet flytte fra sine foreldre, vil i de tilfeller oppgaven omhandler, treffe og samhandle med sine foreldre fra tid til annen. Samværene avholdes fordi en anser at barn har godt av å vite om, kjenne til og innimellom være i kontakt med sine foreldre, til tross for at foreldrene ikke mestrer den daglige omsorgen (Bunkholdt 2010, 133). At foreldre og barn har rett til samvær med hverandre etter omsorgsovertagelse, reguleres i barnelovens kapittel 6. Å sørge for at disse samværene er til barnets beste, kan i neste omgang

¹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dep/tilknyttede-virksomheter/fylkesnemndene-for-sosiale-saker.html?id=418110>. (19.03.14)

² https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/forslag_endringer_barneloven_pdf.pdf. (16.04.15)

føre til at barna opplever verden som mer oversiktlig. Barn som opplever kontinuitet i livet vil kunne få økt forståelse for hvem de er (Bunkholdt 2010, 133).

Tilsynsførers arbeidsoppgaver retter seg indirekte mot barnas opplevelse av sin plass i familiesystemet. Tilsynsfører skal ikke drive behandling, men sørge for gode forhold rundt barnet i dets møte med foreldrene. I utvidet forstand skal tilsynsfører påse at samhandlingen mellom barna og foreldrene kan fortsette, i beste fall kvalitativt bedres. Til dette trengs erfaring og kunnskap om barn, familiedynamikk og foreldreskap. I følge veileder til barneloven § 43a skal tilsyn under hele samværet settes inn der det er til barnets beste å gjennomføre samværene, men forholdene ellers har vært slik at barnet ikke bør være alene med foreldrene (BLD Q-1220 B 2013).

1.6. Litteratur og annen forskning på temaet

Det empiriske materialet jeg har valgt å forske i er lovtekster, nemndsavgjørelser og domsavsigelser. Oppgavene som pålegges tilsynsfører utdypes i lys av litteratur om familier og foreldreskap, barne-, og utviklingspsykologi, samt barnevernfaglig litteratur. Det henvises dessuten til enkelte juridiske fagbøker som har berørt temaet. Det er tidligere gjennomført noe forskning på området, blant annet Kathrin Kocks gjennomgang av samværsordningen, og denne har fungert som korrigerende bakgrunnsinformasjon. Enkelte masteroppgaver omhandler også tilsyn under samvær, blant annet Lill I H Framnes` mastergradsoppgave om nyere rettspraksis i samværsretten etter barnevernloven³, en studie om samværsrett og bruk av tilsyn under samvær fra universitetet i Oslo⁴, samt en masteroppgave om sakkyndige, fosterforeldre og tilsynsførers syn på tilsyn ved samvær⁵. De to førstnevnte er juridisk fokuserte oppgaver, den siste handler om hvorvidt tilsynet fungerer ut i fra forutsetningene. Ingen av oppgavene omhandler imidlertid hvordan tilsynsoppgavene kan praktiseres, ei heller hvilken påvirkningskraft tilsynsfører kan sies å ha i avgjørelser om samvær med tilsyn.

1.7. Oppgavens struktur

Oppgaven er inndelt i 7 kapitler. *Kapittel 1* innledes med en introduksjon av temaet og problemstilling. Her presenteres også hvilken erfaring jeg har med fagfeltet, sentrale begreper og studiens relevans for familiebehandling.

³ <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1501/thesis.pdf?sequence=1> (27.04.2014)

⁴ <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/19018/108317.pdf?sequence=4> (27.04.2014)

⁵ <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5144/83144317.pdf?sequence=1> (27.04.2014)

Kapittel 2 består av en redegjørelse for lovverk rundt tilsyn under samvær, taushetsplikt, konsekvensene av å ha lite informasjon om familien på samvær og forhold rundt begrepet «barnets beste».

Kapittel 3 inneholder en innføring i ulike familierapeutiske retningers grunnsyn, fordi teori om familier kan bidra til å øke forståelse av hva som skjer mellom familiemedlemmene under samvær. Videre presenteres tilknytningsteori, som ansees å være en vesentlig årsak til at enkelte barn, tross for at de er flyttet, likevel har samvær med foreldrene sine. Teori om samspill og samhandling blir også presentert i dette kapitlet. Fordi rusmisbruk fremstår som den hyppigste årsaken til omsorgsovertagelse i utvalget, omtales skadevirkningene rusproblematikk har på barna særskilt i dette kapitlet. Tilslutt presenteres hvordan maktbegrepet kan forstås i oppgaven.

Kapittel 4 er metodekapitlet der jeg tar for meg hvordan studien er gjennomført og hvilket teoretiske analyseverktøy som anvendes i drøftingen.

Kapittel 5 omhandler hvordan data ble hentet ut fra nemndsavgjørelser og dommer.

Kapittel 6 presenterer resultatene av undersøkelsen. Oppgavene som fremkom av materialet beskrives en for en og drøftes i lys av teori om barn og familieprosesser.

Kapittel 7 er oppgavens avslutning.

2. LOVVERK

2.1. Tilsyn under samvær - historikk og dagens situasjon

Et pålegg om tilsyn under samvær kan følge av en dom, en midlertidig avgjørelse eller et rettsforlik. Pålegget er i dag hjemlet i barneloven kapittel 6. Ordningen med tilsynsperson i omsorgsovertagelsessaker av særlig høy alvorlighetsgrad ble innført i 1981 og pålegget var ment som et alternativ til samværsnekt, i en begrenset tidsperiode, i et mindre utvalg av saker (Prop. 85 L). Tilsyn ble satt inn der foreldrene slet med rusproblematikk, psykisk sykdom og der det var fare for psykisk eller fysisk vold, overgrep og kidnapping (Prop.85 L Kap.8). I følge forskrift om tilsyn under samvær fra 2006 var tilsynsførers oppgave kun å være tilstede, såfremt ikke annet var angitt i domspremissene og det forelå ingen krav om rapportskrivning (BLD FOR 2006-12-07 nr 1360).

I perioden mellom 1981 og 2007 var det foreldrene som til dels skaffet og betalte for tilsyn, dersom krav om tilsyn ble vedtatt i fylkesnemnda eller retten. Ordningen gjorde forholdene uoversiktlige og kunne virke diskriminerende overfor foreldre med svak økonomi. Historien viser at det lett kunne bli uoverensstemmelse mellom hvem som skulle utføre tilsynet og hva som var oppdraget, og flere fylkesnemndsaker og dommer fra tiden før 2007 viser til dette. I 2007 ble derfor ansvarsforholdet endret; tilsynspersonen skulle være offentlig oppnevnt av den statlige regionale familiemyndighet.

Etter at offentlig oppnevning av tilsynsførere trådte i kraft i 2007 viste det seg at tilsyn under samvær ble brukt i langt større omfang enn hva som var utgangspunktet. I forberedelser til endring av barneloven i 2013, fremkom det fra en rekke høringsinstanser at tilsynsførers oppgaver dessuten burde utdypes. I Proposisjon 85 L (BLD 2012-2013) kan man lese at et av hovedfunnene i departementets gjennomgang av tilsynsordningen var at den var ”*lite målrettet og effektiv*” og at det var ”*behov for formkrav til pålegg og krav om begrunnelse*”. Dette førte til at man så behov for en større grad av differensiering mellom ulike tilsyn. Fra og med 1.januar 2014 ble derfor § 43a innført i barneloven, der det skilles mellom to typer tilsyn: *beskyttet* og *støttet* (Lov 2013-06-21 nr 62). I hvor stor grad tilsynsfører skal være tilstede under samvær følger av nivåinndelingen.

Det fremgår av veileder for lovendringen i barneloven § 43a (BLD Q-1220 B) at samvær under tilsyn er en begrensning i samværsretten og det skal tungtveiende grunner til for å vedtas, blant annet er det ikke nok at fylkesnemnda og domstolen ønsker å være på den sikre siden. I hver enkelt sak der tilsyn kan være aktuelt, vurderes dette i forhold til hvilke

konsekvenser det vil ha for barnet å være alene med foreldrene. Det er barneverntjenesten som har ansvar for å oppnevne og følge opp saken ved beskyttet tilsyn. Ved beskyttet tilsyn plikter tilsynsfører å utføre tilsynet i samsvar med de oppgaver som pålegges tilsynsfører ved rettsforlik, i fylkesnemnda eller i retten, og det skal skrives rapport fra hvert samvær. Det er samvær ved det nå navngitte *beskyttet tilsyn* som jeg tar for meg i denne oppgaven. Ved beskyttet tilsyn har tilsynsfører i oppgave å være tilstede under hele samværet, avbryte dersom det er nødvendig, skrive en kortfattet rapport og melde fra om hendelser som ikke er til barnets beste. Eventuelle andre oppgaver må pålegges tilsynsfører spesielt. For enkelhets skyld kalles *beskyttet tilsyn* kun *tilsyn* i oppgaven.

Psykologspesialistene Katrin Koch og Espen Walstad påpekte allerede i 2005 nødvendigheten av at tilsynsførere har konkret kunnskap om omsorgssviktede barn (Koch og Walstad 2005, 148). Dette ble poengtert i flere høringsuttalelser i forbindelse med utarbeiding av endringer i barneloven⁶. Utover barnefaglig kunnskap ble det fra de ulike høringsinstanser dessuten understreket at tilsynsfører burde inneha nok informasjon om hver enkelt sak, slik at uheldige kommunikasjonsmåter og samtaleemner ble avdekket. I veileder for endring i barneloven § 43a kan man lese at barneverntjenesten har ansvar for å «foreta en konkret vurdering av om tilsynspersonen er egnet i henhold til rettens pålegg, formålet med tilsynssamværet og barnets behov» (BLD Q-1220 B §5,4).

Det er imidlertid ikke et lovpålagt krav om at barneverntjenesten har en særlig informasjonsplikt overfor tilsynsførere i den enkelte sak. Det er heller intet særskilt krav at tilsynsfører har formell barnevernfaglig utdanning eller kunnskap om familieprosesser. Barneverntjenesten er dermed ikke pålagt å tilsette en tilsynsfører med spesifikk kunnskap om omsorgssviktede barn. Når man vet at barna som har tilsyn under hele samværet med foreldrene for en stor del er de mest omsorgssviktede barna, kan dette virke som et paradoks. Teori om omsorgssviktede barn viser at mange av disse barna har lært seg hvordan de skal oppføre seg for å skjule sine følelser og tilpasse seg sine foreldre, det skal derfor et trenet blikk til for å forstå barnas opplevelse av samværet (Killén 2009, 136).

Samværsretten er hjemlet i barnevernloven § 4-19, men loven omtaler ikke tilsynsførers oppgaver under samvær og det er barneloven som beskriver bestemmelser om tilsyn ved samvær. Det er derfor § 43a i barneloven som legges til grunn ved utdypning av

⁶ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/inns-201213-374/1/> (16.04.2015)

tilsynsoppdraget i fylkesnemnda og domstolene. Paragrafen legger føringer for hvilken etat som har ansvaret for å oppnevne tilsynsfører og følge opp saken, og det poengteres at retten skal angi hva som er årsaken for innsetting av tilsyn under samværene og grunngi disse spesielt (BLD Q-1220 B). Selve samværstiden skal i utgangspunktet ikke overstige 16 timer pr år, noe som tilsvarer den sedvanlige ordningen med 4 til 6 samvær av 2-3 timers varighet.

Det er for tidlig å si noe om dette nye skillet mellom beskyttet tilsyn; der tilsynsfører skal være tilstede under hele samværet, og støttet tilsyn; der tilsynsfører gradvis skal trekke seg ut, vil føre til at tilsynsrollen blir mer avklart. Til det har det så langt vært for få saker oppe til behandling siden endringer i barneloven ble vedtatt. Det er likevel slik at hovedregelen er at tilsynsfører har som oppgave å *”bidra til å gjennomføre tilsynet i samsvar med pålegget”* (FOR-2013-12-19 nr1636 § 4). Med pålegget menes de oppgaver tilsynsfører er pålagt å ha ansvar for, samt de regler som gjelder for at samværet, så som blant annet tidspunkt og sted.

Tilsynsførers oppgaver på samvær skal altså fremgå av rettsforlik, fylkesnemndsavgjørelsene og dommene. For å finne ut av hva slags oppgaver dette dreier seg om, ville jeg derfor undersøke hva som sto beskrevet i avgjørelser og dommer fra tiden etter at det ble besluttet at tilsynsførere skulle være offentlig oppnevnt, det vil si fra 2007.

2.2. Taushetsplikt

Barnevernets saksbehandlere er underlagt taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt, både i forhold til forvaltningsloven og barnevernloven. Taushetsplikten innebærer et ansvar for å hindre at personlige opplysninger om barn og dets familier kommer på avveie.

Opplysningsrett innebærer adgang til å gi taushetsbelagte opplysninger videre dersom det ansees som viktig for det videre arbeidet i forhold til barnet. Opplysningsplikt vil si at taushetsplikten settes til side når opplysningsplikten veier tyngst (BLD Q-24/2005).

I kraft av å utføre tjenester for et forvaltningsorgan er tilsynsførere under samvær, på sammen måte som barnevernets ansatte, pålagt barnevernets taushetsplikt (LOV 1992-07-17-100 § 6-7). Plikten innebærer at det er straffbart å videreformidle opplysninger om barnet og familien til utenforstående, og dette gjelder så vel innad som utad i barnevernsystemet.

Taushetsplikten begrensninger gjør at barneverntjenestens saksbehandler ikke har anledning til å gi opplysninger til tilsynsfører utover det som anses som nødvendige for at tilsynsfører skal utføre sine pålagte oppgaver og ivareta barnet under samvær. utfordringen til saksbehandler er således å vurdere hvilken informasjon som er nødvendig å innvie

tilsynsfører i. Dilemmaet gjelder særlig i forhold til hva som er bakgrunnen for omsorgsovertagelsen og informasjon om barnets og foreldrenes spesielle utfordringer.

2.3. Et nytt blikk inn

Barnevernlovens § 6-7 legger føringer for at opplysninger innad og utad i barneverntjenesten kun kan utgis i de tilfeller der det er nødvendig for å forebygge vesentlig skade på barns helse og liv. Det er derfor taushetsplikten som først og fremst ligger til grunn når tilsynsfører avskjæres fra opplysninger om familien. Dette kan gi flere utslag. På den ene side kan manglende informasjon om forholdene barnet har levd under tidligere føre til at vesentlige potensielle retraumatiserende forhold på samværet overses. Tilsynsfører kan få for stor tillit til foreldrene og på den måten åpne opp for situasjoner som er uheldige. Manglende kjennskap til hvilke skadevirkninger barnet har fått, kan dessuten føre til at tilsynsfører unngår å handle i situasjoner der det ville vært naturlig å gripe inn dersom vedkommende visste mer. Det er likevel slik at utstrakt informasjon om årsaken til omsorgsovertagelsen ikke nødvendigvis fører til at tilsynsfører vet hva en skal se etter. Nye forhold kan ha kommet til hos foreldrene, barnet blir eldre og reagerer annerledes på det som skjer, og det er uansett ikke alltid lett å forutse hva som kan virke uheldig.

Det har også en egenverdi at tilsynspersonen i en barnevernssak ser på samhandlingen mellom foreldre og barn uhildet av fortidige måter å se saken på. Dersom tilsynsfører er profesjonell, det vil si har en ikke-dømmende holdning, vil dette kunne føre til at familien opplever seg respektert og godtatt. Med et friskt blikk inn vil en ny person dessuten kunne oppdage ressurser og muligheter som andre har gått glipp av. Dersom tilsynsfører betrakter samværet isolert fra familiens øvrige historie, ligger forholdene tilrette for at tilsynsfører kan bidra med et noe mer nyansert syn på foreldrene og samhandlingen med barna. Dette har også en rettslig side, for til tross for at omsorgsovertagelsen er et faktum, ligger det en åpning i loven som tilsier mulighet for tilbakeføring. Tilsynsførers fortolkninger av samhandlingen vil sannsynligvis fortone seg annerledes dersom tilsynsfører kjenner til årsaken til omsorgsovertagelsen. Dersom familiens historie er svært vond og fattig på omsorg, kan tilsynsfører være med på å befeste den dominerende historien gjennom sin oppførsel og sine beskrivelser i rapporten.

Rent etisk kan det også være en fordel at tilsynsfører vet lite om årsaken til omsorgsovertagelsen. Foreldrene slipper da å forholde seg til et menneske som synes og mener noe på bakgrunn av forhold som kanskje ikke lenger er gjeldende. Forskning viser at

barns oppfatninger i liten grad blir vektlagt, og til dels oversees, i barnevernssaker (Kvello 2010, 23). En tilsynsfører som vet lite om årsaken til omsorgsovertagelsen vil kanskje kunne fange opp barnets meninger om foreldrene i større grad. Erfaringer med omsorgssviktede barn viser at til tross for tidligere vonde opplevelser og svik, er mange av barna fortsatt glade i sine foreldre (Botsjarova 2013, 350). Omsorgssviktede barn tenderer til å bortforklare foreldres motiver og negative væremåter, og de aller fleste barn er lojale og holder fast ved sitt håp om at foreldrene en dag vil vite å verdsette dem på riktig måte (Kvello 2013, 119). Tilsynsførere som mestrer å inneha en ikke-dømmende holdning til foreldrene vil, ved sin oppførsel overfor foreldrene, kunne støtte barna i deres syn på at foreldre fremdeles har verdi. Å vise barna at en kan ha verdi som menneske selv om rollen som foreldre ble umulig, kan være en måte å hjelpe barna til å bearbeide følelser rundt bruddet med familien på (Bunkholdt 2010, 98).

Om man som tilsynsfører klarer å skape et tillitsforhold til barnet og til foreldrene, vil dette kunne slå positivt ut for selve samværet; stemningen vil i større grad kunne bære preg av trygghet, positivt samspill og samarbeid (Backe-Hansen 2003, 119). Et godt samarbeid mellom foreldre og tilsynsfører vil kunne ha betydning for tryggheten barnet føler i forhold til tiden det er sammen med foreldrene. Det er ikke et mål at tilsynsfører gir inntrykk av naivitet, men at vedkommende har en grunnleggende vennligsinnet og konfliktavvergende holdning til foreldrene, og empati med barnet.

2.4. Barnets beste

FNs barnekonvensjon fra 1996 fastslår at barn skal sees på som selvstendige individer med egne behov, rettigheter og et særskilt krav på beskyttelse⁷. Barnekonvensjonens verdisyn ligger som en grunnpilar i alle avgjørelser som gjelder barn i rettsapparatet og gjenspeiles i blant annet barneloven og barnevernsloven. Begrepet barnets beste er et overordnet prinsipp som skal gjelde alle barn i alle land, i alle aldre og under alle livsforhold, og kan anses som en formålsparagraf (Lindboe 2003, 22). Det overordnede målet er å ta avgjørende hensyn til barnas behov for grunnleggende omsorg og livsbetingelser (Kvello 2010, 20-24).

Barnets beste er et vidt og bredt begrep som ikke så lett lar seg definere. Prinsippet, eller snarere hensynet, er overordnet og dreier seg i denne sammenheng om at barns interesser skal ivaretas og ha fortrinnsrett, når avgjørelser som innbefatter barn fattes (Sandberg 2003, 50).

⁷ https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf. (02.04.2015)

Barn har krav på omsorgsbetingelser som gir mulighet for vekst, og dersom omsorgsbetingelsene derimot er livshemmende, har barn krav på en langsiktig plan og handling. I rettsapparatet har barn oppnevnte profesjonelle talspersoner som kan ta vurderinger basert på kunnskap om barn, psykologi og oppvekstvilkår (Tjomsland 2003, 227). Barnets beste gjenspeiles i tilsynsførers arbeidsoppdrag etter loven; samværene skal være til barnets beste. I Barne-, og likestillings- og inkluderingsdepartementets høringsnotat for endringer i barneloven, forklares barnet beste med at barnets opplevelse av samværet skal lyttes til, med det formål å legge til rette for at samværene blir trygge, forutsigbare og stabile⁸. Hva barnets beste innebærer i praksis kan likevel synes noe uklart.

2.5. Makt

I oppgaven brukes begrepet makt som en mulighet til å påvirke og å få medhold for sine synspunkter. Barneverntjenesten har som samfunnsinstitusjon blitt gitt makt til å frata foreldre omsorgen for sine barn, dersom forholdene barna lever under vurderes som direkte utviklingshemmende. Dette innebærer at privatpersoners egne oppfatninger av sine livsforhold kan overprøves av profesjonelles yrkesutøvers vurderinger, når disse er i strid med hverandre. Dette kalles strukturell makt (Bunkholdt og Sandbæk 2008, 22).

Funnet i studien viser at også tilsynsfører har makt i rettsapparatet. Med dette menes at tilsynsførers ord og beskrivelser kan få konsekvenser for en annen part, i dette tilfellet barnet og foreldrene. De hendelser tilsynsfører velger å legge vekt på ved rapportering til et organ med enda større makt enn tilsynsfører, vil kunne fremstå som mer objektive og autentiske enn foreldrenes forståelse av situasjonene. Dette blant annet fordi tilsynsfører har lite personlig å tjene på utfallet av fylkesnemndsavgjørelsen eller dommen.

Tilsynsfører kan derfor sies å inneha en viss definisjonsmakt i forhold til kvaliteten på samhandlingen mellom barnet og foreldrene. Definisjonsmakten innebærer at det tas for gitt at tilsynsfører, i kraft av å være en profesjonell yrkesutøver, har en sannere og mer fagligfundert oppfatning av hva barnets beste på samværet innebærer, enn hva foreldrene har.

⁸ https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/forslag_endringer_barneloven_pdf.pdf (16.04.2015)

3. TEORI

3.1. Systemisk familieterapi

Systemisk familieterapi er en sekkebetegnelse på en rekke ulike familieterapeutiske retninger, med det til felles at familien blir sett på som et helhetlig system som påvirkes av alle delene av systemet (Hårtveit og Jensen 2004, 93). Dette innebærer at hvert enkelt familiemedlem påvirker de andre medlemmene og familien som helhet. I familier der barnevernet har overtatt omsorgen for ett eller flere av barna, blir familiesystemet derfor påvirket. Foreldrene blir vurdert som uegnet til å ta vare på barna, barna får nye hjem og eventuelt fosterforeldre, og familiens opplevelse av å være en enhet svekkes. Dersom omsorgsplasseringen virker etter sin hensikt, vil barnet stimuleres av de utviklingsmulighetene som det ellers ikke ville fått (Bunkholdt 1990, 16). Det legges tilrette for at barnet knytter seg til andre enn foreldrene og familiesystemet endres.

I denne oppgaven tar jeg for meg forståelser av familieprosesser som hører inn under fagfeltet familieterapi. Familieterapi kan sees som en praksis der oppfatningen er at problemer i familier oppstår, opprettholdes og oppløses mellom, ikke i, hvert enkelt familiemedlem (Johnsen og Torsteinsson 2012, 15). Fokuset er på relasjonelle forhold; løsningen på problemer i familien søkes i samhandlingen mellom familiemedlemmene.

Familiebehandling, eller familieterapi, oppsto som en motvekt til blant annet psykoterapiens individorienterte vinkling i første halvdel av forrige århundre. I motsetning til psykologiens lineære årsaksforklaringer baserer familieterapien seg på en sirkulær tankegang. Familien kan sammenliknes med et maskineri, et homeostatisk system, der alle delene står i forhold til, og er avhengig av helheten for å fungere (Hårtveit og Jensen 2004, 93). Forståelsen er at endring i en del av familien fører til endring i hele systemet (Hårtveit og Jensen 2004, 57).

Da familieterapien oppsto i begynnelsen av 1950 årene var det særlig strukturell familieterapi, utviklet av barnepsykiater Salvador Minuchin, som dominerte fagfeltet. Den strukturelle familieterapien var normativ, og opprettholdelse av hierarkiet i familien var en viktig forutsetning for at familien skulle fungere godt. Et vesentlig begrep i strukturell familieterapi var *kontekst* og med det mente man at for å forstå en handling eller holdning måtte man se den i forhold til sammenhengen den oppsto i. I følge strukturell familieterapi oppsto problemer i familien dersom mor og far mistet lederskapet i familiehierarkiet. Eksempelvis kunne en ungdoms utagering ses på som et resultat av et hierarkisk problem i familien. Intervensjonene var i hovedsak basert på å endre dysfunksjonelle relasjonsforhold i familien. Terapeuten

jobbet med subsystemer og grenser, for på den måten å restrukturerer familien i forhold til det utviklingstrinn familien befant seg på (Minuchin 1974, 51-66; Johnsen og Torsteinsson 2012, 99-118).

Tett etterfulgt av den strukturelle familieterapien tok den strategiske familieterapien form, blant annet utviklet av amerikaneren Jay Haley. Haley hadde tidligere arbeidet sammen med Minuchin og delte hans syn på betydningen av et tydelig familiehierarki (Johnsen og Torsteinsson 2012, 176). For den strategiske familieterapien ble imidlertid problemer sett på som feilhåndterte vansker, og en var mer opptatt av å endre dysfunksjonell adferd enn å lete etter årsaken til problemene. Målet var å bryte problemsirkler og finne ny mestring, og målene ble beskrevet i forhold til tilstedeværelse av noe, mer enn fravær av det en ikke ønsket seg. Fokus var på kommunikasjon, og denne ble problematisert og dissekert (Dallos & Draper 2010, 49-57).

En annen familieterapeutisk retning som har hatt stor betydning for dagens familieterapi, er den systemiske familieterapien med Milan Systemic Approach som hovedutvikler av retningen. Med denne retningen skjer et skifte i familieterapitankegangen; man blir opptatt av at enhver person som involverer seg i familiens gjøren og laden, vil påvirke og bli påvirket av samspillet i familien. Det at ikke noen kan være nøytrale i møtet med familien, men tvert i mot selv blir en del av systemet, kalles 2. ordens kybernetikk. Innenfor denne systemiske familieterapeutiske retningen blir problemer i familien ansett som et symptom på andre og mer alvorlige problemer. En søker etter den bakenforliggende meningen med familiemedlemmenes handlinger og reflekterer rundt familieregler og virkning av adferd. Ingen i familien har skyld for problemene alene og all adferd blir forstått ut i fra hensiktsmessighet i forhold til familiesystemet (Boscolo 1992, 119-130).

De neste større familieterapeutiske retningene; løsningsfokuset, narrativ og språkssystemisk familieterapi er alle inspirert og påvirket av konstruktivisme og postmoderne ideer om at samfunnet er sosiale konstruksjoner. Hver og en av oss skaper i noe grad sin egen virkelighet (Hårtveit og Jensen 2004, 59). For eksempel vil en innenfor språkssystemisk familieterapi være opptatt av å synliggjøre hvordan familiemedlemmene forstår og snakker om problemene de står opppe i. Tanken er at hvordan en snakker og tenker omkring et «problem», er med på å befeste og opprettholde problemet. Slik vi snakker om verden er slik den blir. Målet er å komme frem til alternative måter å forstå virkeligheten på, og dermed nye måter å forholde seg til vanskene, for i neste omgang å oppløse problemene (Andersen 2002, 181). Retningen

oppsto som en motvekt til den samfunnsvitenskapelige systemteorien som hadde vært rådende frem til 1980 årene. Oppfatningen om at familien er et system med en bestemt struktur, ble avløst av forståelsen om at terapeuten ikke kan observere familien som en enhet uavhengig av språket. Språkssystemisk familieteori er knyttet til et postmoderne vitenskapssyn (Johnsen og Torsteinsson 2012, 148).

I narrativ familierapi er det også dette som er fokuset: hvordan finne nye og mer konstruktive historier om oss selv, slik at fremtiden kan fortone seg annerledes enn hva fortiden til nå har sett ut som. Tanken er at vi alle bærer på erfaringer, opplevelser og erindringer som motsier den dominerende historien om hvem vi selv og de andre i familien er (White 2009, 197). Disse unntakene fra den dominerende historien har en tendens til å bli glemt og oversett, fordi mennesker søker sammenheng og trenger å forstå seg selv og andre for å orientere seg i verden. Det som ikke passer inn i historien om oss selv og historien vi har om andre, har vi en tendens til å overse og minimalisere (Johnsen og Torsteinsson 2012, 199-204).

3.2. Tilknytning

Psykiater John Bowlby (1907-1990) ansees som tilknytningsteoriens far, og en stor del av den moderne tankegangen om barns utvikling og forholdet mellom barn og foreldre bygger på kunnskap om tilknytning til nære omsorgspersoner (Guldbrandsen 2006, 140). Et av barns naturlige instinkter er at de knytter seg til sine omsorgspersoner uansett om omsorgspersonen er kompetent eller ikke. Tilknytningen skjer hovedsakelig det første året av barnets liv og kvaliteten på kontakten med omsorgspersonen skaper et mønster for hvordan mennesket senere i livet forholder seg til andre (Broberg m.fl. 2006, 101). Tilknytningen det første året er imidlertid ikke nødvendigvis determinerende for alle senere kontakt med andre.

Tilknytningsstilen er påvirkelig for endring hele livet, men endringspotensialet senere er betydelig svakere jo eldre personen blir. Årsaken til dette er at et menneskes tilknytningsstil vil være førende for hvilke relasjonelle erfaringer vedkommende får senere (Kvello 2010, 89). De nye erfaringene vil dermed kunne befeste og gir næring til tidligere erfaringer vedkommende har med å knytte seg til andre mennesker.

Tilknytningsstilene, eller tilknytningsadferden som det også kalles, deles i dag inn i 4 typer. Type A betegnes som *unnvikende*, type B for *trygg*, type C for *ambivalent* og type D for *desorganisert*. Type D anses som den mest destruktive tilknytningsstilen, og av barn som har blitt flyttet i fosterhjem antar man at 50-80 % av barna har denne unnvikende og

desorganiserte tilknytning til foreldrene (Kvelling 2010, 95). Både tilknytningsstil type A, C og D anses som mer eller mindre utrygge.

Barn som har utviklet klare utrygge tilknytningsmønstre har en tendens til å tilpasse seg foreldrene og kan påta seg en voksenrolle i forhold til foreldrene. De kan for andre opptre som trygge, positive og selvstendige, mens de i virkeligheten følger ubevisste innlærte strategier for samhandling med andre. Dette kan føre til at utenforstående oppfatter samhandlingen med foreldrene som god. Barn med tydelig utrygg tilknytning er ofte gode til å skjule negative følelser overfor foreldrene, nettopp fordi tilpasningen barna måtte gjøre i forhold til foreldrene innebar at det ikke ble rom for egne følelser og behov (Evang 2013, 225). Barna sliter ofte med negative emosjoner og svingende selvbilder, og når det i utgangspunktet ikke foreligger en trygg relasjon til foreldrene, kreves det høy grad av mentaliseringsevne hos foreldrene for at barnas skal føle seg møtt (Kvelling 2010, 48). Mentaliseringsevne innebærer at foreldre er i stand til å begripe hva som skjer i egen psyke, forstår hvordan de kan oppfattes av andre, samt fatter hva som ligger til grunn for andres handlinger (Kvelling 2010, 48). Fordi utrygg tilknytning ofte sees i familier der foreldrenes kompetanse til å se seg selv utenifra og barnet innenifra er svak, vil deres evne til å tolke barnas signaler og respondere på disse også være redusert (Koch og Walstad 2015, 108). Det utrygge barnet som egentlig har behov for ekstra kompetente foreldre, har blitt utrygt nettopp fordi foreldrene er lite kompetente. Barnet står derfor i fare for å ikke bli møtt på en adekvat og utviklingsfremmende måte videre.

For barna som har levd under omfattende omsorgssvikt og har måttet flyttet fra foreldrene, er det også et annet forhold som spiller inn vedrørende tilknytning: barn som flyttes til fosterhjem må omskape sitt bilde av seg selv. Fra å være et barn som tilhører familien de er født inn i, må de omdefinere seg selv til å bli et fosterbarn som vokser opp i en familie der de opprinnelig ikke hørte til (Ulvik 2005, 118). Dette er for de aller fleste barn en tid- og følelsesmessig krevende oppgave. Å knytte seg følelsesmessig til fosterforeldrene er et av hovedsatsingsområdene for barnevernet ved omsorgsovertagelse, og samvær kan fremme, men også være et hinder for å knytte seg til fosterforeldrene (Bunkholdt 2010, 100).

Barn med utrygg tilknytning kan dessuten bli høysensitive for andre menneskers signaler (Gran og Skaug 2010, 293), og da i særlig grad for foreldrenes signaler, som det jo var livsnødvendige å fange opp i tiden de bodde hjemme. Det er nærliggende å tenke at sterkt utviklet sensitiv livsholdningen blir aktivert i møte med foreldrene. Høysensitiviteten fører til at det er ekstra viktig med ro, struktur og en positiv opplevelse i møte med foreldrene, særlig i

den første tiden, når tilknytningen til fosterforeldrene fremdeles er sårbar og skjør (Kvello 2010, 107). Sensitiviteten vil også bli aktivert i møtet med fosterforeldrene.

3.3. Samspill og samhandling

Samspill og samhandling handler om å ha felles fokus på det som skjer og gjensidig engasjementet i forhold til hverandre (Skårderud m.fl. 2010, 87). Samspill under samvær betyr at både barn og foreldre responderer på hverandres følelsesuttrykk, verbale handlinger og aktiviteter. I et godt samspill bidrar en positivt ved å reagere respektfullt på den andres uttrykk, og en gir tilsvaret i forhold til hva en føler og ønsker (ibid. 83). Kontakten opprettholdes ved at en viser at en ønsker å forstå den andre og åpenhert kommer den andre i møte, uten selv å miste sin egenart. Gjensidighet, respekt og positiv respons er nøkkelord i forhold til gode samspillmønstre (Killén 2009, 319-349).

Når barnas fysiske og psykiske behov er større enn ressursene hos foreldrene, er det barna som tar skade. Positiv interaksjon handler om kommunikasjon, tillit, følelsesmessig gjensidig kontakt og engasjement, og det er til barnets beste dersom samværene fremmer barnas psykososiale utvikling (Haugli og Havik 2010, 114). Negativ eller manglende kontakt og kommunikasjon kommer tydelig frem der foreldrene har problemer med å tolke barnas signaler. Dersom de har urealistiske forventninger til barnets utvikling og evner, og liten følelsesmessig tilstedeværelse, fremstår kontakten som enda svakere. Redusert evne til å oppfatte barnas behov og initiativ, minimal eller fraværende understøtting av barnas positive selvfølelse, og en negativ eller glorifisert oppfatning av barnet, er også tydelige tegn på manglende dyp kontakt (Rye 2007, 192). Omsorgssviktede barn har en tendens til å utvikle overlevelsestrategier som har til hensikt å skjule problemene, barna kan bli overfladiske i kontakten, usikre, urolige og ukonsentrerte, men kan også opptre eksemplariske og fremstå som tilsynelatende velfungerende (Bunkholdt 2010, 97).

Klart negative samspillsituasjoner er gjenkjennbare for de aller fleste, noe annet er det med de mer subtile utgavene av negativ adferd. Det kan dreie seg hva som snakkes om og ikke snakkes om, hvordan foreldre reagerer på forhold i og rundt barnet (Rye 2002, 78).

Manglende sensitivitet hos foreldrene, kvalitativt dårlig blikk-kontakt i forhold til spedbarn og negativ oppfatning av barnet, er en mer usynlig svikt i kontakten enn manglende anerkjennelse, følelsesmessig tilstedeværelse og kritikk (Rye 2007, 191). Svak mentaliseringsevne og negative følelser og holdninger hos foreldrene vil virke hemmende på kommunikasjonen og forsterke følelsen av mindreverd hos barnet (Kvello 2010, 52). Barn

som har opplevd dårlig kvalitet på samhandling med viktige voksne, har en tendens til å komme den negative samhandlingen i møte. Ved å handle som tidligere; å tilpasse seg foreldrenes uuttalte forordninger og undergrave egne behov, forsøker de å stoppe en negativ utvikling før det oppstår situasjoner som eskalerer. Skjulte negative samhandlingsmønstre er derfor vanskelig å gjennomskue for andre, men de kan likevel være vel så belastende og gi vel så store konsekvenser for barnas videre fungering, som mer åpenbart negative mønstre (Rye 2002, 81).

Foreldres evne til samspill og kvaliteten på samspillet med barna kan kalles samværskompetanse (Koch og Walstad 2005, 108). Kompetansen innebærer i hvilken grad foreldrene klarer å tilrettelegge og grensesette, regulere barnas adferd og gi emosjonell kontakt. God samværskompetanse kan skape forutsigbare forhold i møtet mellom foreldre og barn, noe som i neste omgang kan hjelpe barnet til å føle seg trygg.

Omsorgsovertagelsen tatt i betraktning; mange forhold mellom barn og foreldre er preget av et negativt samspill, noe som nettopp kan være grunnen til at det settes inn tilsyn under samvær. Negativt samspill er destruktive måter å forholde seg til hverandre på, der foreldrenes sensitivitet overfor barna er kraftig redusert, og varmen og oppmerksomheten fra foreldrene er skiftende (Rye 2002, 69). Negative samspillsituasjoner vil kunne føre til at barnet opplever seg som lite verdifullt i møtet med foreldrene, det kan gi barna en følelse av skyld og skam, og de utviklingsstøttene forholdene vil bli mangelvare. Et stresset og redd barn har dårligere mulighet til å ta til seg positiv respons enn et trygt barn (Skårderud m.fl. 2010, 91).

3.4. Barn som har opplevd rusmisbruk hos foreldre

I utvalget av saker som er gjennomgått i denne studien, fremstår rusproblematikk som den hyppigste årsaken til innsetting av tilsyn under samvær. Forskning viser at misbruk hos en eller begge foreldrene øker faren for at barnet også lever med andre risikoforhold (Kvelling 2010, 352). Rusmisbruk omtales derfor spesielt i dette kapittelet.

Det er mye forskning som understøtter hvor skadelig det er for barn å vokse opp med rusavhengige foreldre, og hvilke konsekvenser ulik rusproblematikk får for barna er påfallende lik. Ser man på årsaken til rusmiddelmissbruk viser en rekke studier at rusmisbruk er knyttet til ulike psykiske lidelser og en stor del av misbruket handler i bunn og grunn om selvmedisinering (Kvelling 2010, 346). Utfordringen for barn av rusmisbrukene foreldre er derfor flere.

For barn med erfaringer fra rusmisbruk hos foreldre, er det ikke nødvendigvis mengden og hyppigheten av rusmiddelkonsum som skaper de vonde og skremmende opplevelsene, men hva rusavhengigheten gjør med livet i familien (Håkansson 2013, 238). For barn av rusavhengige foreldre blir de følelsesmessige båndene ofte stadig strukket og nedbrutt, og det blir forutsigbart at livet er uforutsigbart. Uforutsigbarheten ligger i foreldrenes uforståelige aggresjonsutfall, manglende struktur i forhold til daglige gjøremål, endret personlighet og redusert evne til å imøtese barnas grunnleggende behov. Dette vil igjen skape skremmende og vonde erfaringer hos barna (Koch og Walstad 2005, 150). Å konstant å leve i uforutsigbarhet kan skape dype sår i personlighetsutviklingen.

Barn av rusavhengige blir ofte høysensitive i forhold til å tolke signaler fra de voksne. Ikke bare er disse barna i høyberedskap, men mange lærer seg å viske seg selv ut, undertrykke sine egne behov, skjule og lyve for omverden om hvordan de har det, og tilpasse seg omgivelsene (Håkanson 2013, 241). Barna har måttet opptre på måter som gjør at fare for konflikter minimaliseres, og fordi barna må være i konstant beredskap står de i fare for å miste kontakten med egne behov og ønsker. I neste omgang fører dette til redusert mulighet til å få hjelp, deres rolle i familien hindrer dem fra å si ifra om forhold som føles skremmende (ibid, 239). En del barn blir utagerende i sin adferd, barna insisterer på å være barn og overdøver følelser ved selv å herje. De har lært seg at de må ta ordentlig i dersom de skal høres og sees, de blir derfor også selv uforutsigbare og aggressive (Kvello 2010, 233). Andre kan ha tatt på seg en voksenrolle og blitt den som tar ansvar. Disse barna reagerer også på misbruket, de er også høysensitive for hvor den voksne er fysisk og mentalt, forskjellen er bare at disse barna på en rolig, ikke-dømmende måte prøver å ordne opp (ibid, 204).

Man vet fra forskning at for barn som har opplevd mer enn tre alvorlige risikofaktorer i livet, er faren større enn innenfor normalbefolkningen for å utvikle psykiske lidelser som voksne (Kvello 2010, 171). Alvorlige risikofaktorer i forhold til primærpersoner kan blant annet innbefatte psykiske lidelser hos en eller begge foreldre, høyt konfliktnivå i familien, rusmiddelbruk, svakt omsorgsevne og utstrakt bruk av psykisk og fysisk vold og overgrep. Mange av barna som har rusmisbrukene foreldre opplever at de må være i kronisk beredskap i forhold til foreldres behov, nettopp fordi rusen bare er en liten del av trøbbelet hjemme.

I tillegg til risikofaktorene hos omsorgspersonene kan barnet selv ha en konstitusjon som gjør det ekstra sårbart. Dette innebærer at barnets fungering også er påvirket av genetisk disposisjoner. Barnet kan kanskje slite med oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker og ha

en temperamentstil som utfordrer foreldrene. Hvor fleksibelt barnet er for endringer, om dets naturlige fungering er overveiende introvert eller ekstrovert, og hvorvidt temperamentet harmonerer med foreldrenes personlighetsfungering, er også forhold som påvirker samhandlingen i familien. Om det foreligger somatisk sykdom eller skade, eller om barnet har utviklet en utrygg tilknytningsstil, vil også kunne øke barnets sårbarhet. De personlige egenskapene hos barna vil, sammen med risikofaktorer hos foreldene, kunne ekspandere risikoen for senskader og retraumatisering (Koch og Walstad 2005, 72; Kvello 2010, 168).

4. METODE

4.1. Vitenskapelig ståsted

Jeg ønsket å forske i hvilke oppgaver som pålegges tilsynsfører under samvær, og hvorvidt tilsynsførere har påvirkningskraft i avgjørelser vedrørende samvær. For det formål var det to forskningsmetoder å benytte seg av: kvalitativt eller kvantitativt metode. Fordi kvantifisering av data krever et stort utvalg av informasjon, fremsto kvalitativ metode som best egnet. Tematikken hadde etter hva jeg erfarte vært lite forsket på tidligere og jeg skulle undersøke data som ikke var ment som forskningsdata. Kvalitative metoder er godt egnet for forskning på områder som har vært lite omtalt, og metoden er hensiktsmessig når det søkes etter en dypere forståelse av temaet (Holme og Solvang 1996, 90).

4.2. Kvalitativ dokumentanalyse

I oppgaven er det foretatt kvalitativ dokumentanalyse av fylkesnemndsavgjørelser og domsslutninger som behandler tilsyn under samvær. Kvalitativ forskning handler om indre sammenhenger og mening, hvordan mennesker forstår sin egen verden og sin praksis (Holme og Solvang 1996, 73). Man søker viten om det implisitte i et fenomen og de kanskje vanskelige tilgjengelige beveggrunnene for handling. Forskeren gjør et dypdykk i ett enkelt tema, som videre utforskes så bredt som mulig. En leter etter det spesielle fremfor det generelle og søker svar som er unike og ulike. Svarene kan ikke generaliseres, men vil kunne si noe om hva et fenomen kan forstås som. Dette krever personlig tolkning av dataene, noe som i stor grad gjør forskeren delaktig i prosessen og resultatene (Jakobsen 2005,135).

Det spesielle ved kvalitativ dokumentanalyse er at kilden er hentet fra andre enn forskeren selv, innsamlet på annet grunnlag og datamaterialet setter dermed grenser for hva en kan finne (Jakobsen 2005, 164). Kildene vil være upåvirket av forskerens oppfatning om fenomenet, og er gjennomtenkt og nedskrevet i en annen hensikt. Dokumentanalyse egner seg godt for å få greie på hvordan et fenomen fortolkes av de som har det overordnede ansvaret. Ved å ta for seg datamateriale som ikke er ment for formålet, kan en tenke seg at det som fremkommer er mer jomfruelig, det er ikke nedskrevet med tanke på hvordan det skal fremstå i en annen sammenheng. Dataene kan derfor oppfattes å være mer sanne og objektive, enn om de var produsert med henblikk på temaet.

I denne oppgaven benyttes innsamlet data fra andre, sekundærdata. Det er derfor en fare for at forhold som ville hatt betydning for studien kan være utelatt (Jakobsen 2005, 180). Under behandling i fylkesnemnda eller i retten vil det sannsynligvis fremkomme en rekke momenter

som ikke omtales fullt ut i selve dokumentene. Fylkesnemndslederne og dommernes forventinger til den praktiske gjennomføringen av tilsynet er kanskje formidlet til barnevernets representanter, uten at dette nødvendigvis formuleres i premissene eller slutningen. Det kan ha foregått diskusjoner omkring hvilke oppgaver som det er enighet om bør pålegges tilsynsfører og det kan ha forkommet muntlige direktiver. Det kan også tenkes at nemndsleder og dommer har delegert videre til barnevernet å utfylle ansvarsområdet. Det kan med andre ord være vurderinger som ikke er skriftliggjort i avgjørelsene og dommene, men som likevel er behandlet muntlig mellom partene. I denne sammenheng kan det bety at tilsynsførers oppgaver kan ha vært utdypet bredere enn hva som fremkommer i materialet. Det synes i midlertid klart at oppgavene fylkesnemnda og retten pålegger tilsynsfører å utføre, har vært lite dokumentert i avgjørelsene og dommene. Jamfør høringsutredning for endring av barneloven § 43, var redegjørelse og dokumentasjon av tilsynsførers oppgaver en av målsettingene⁹.

I forhold til fenomenet tilsynsførers oppgaver under samvær, vil datamaterialet likevel kunne fortelle noe om bredden i årsakene til omsorgsovertagelse og innsetting av tilsyn. Siden tilsynsførers påvirkningskraft ikke fremkommer eksplisitt i avgjørelser og dommer, har det vært nødvendig å finlese dokumentene for å finne svar på dette. Kvalitative analyser var derfor godt egnet til både å forstå bredden i oppgavene tilsynsfører pålegges, og hvilken makt tilsynsfører har i fylkesnemnda og ved domstolen. Skulle jeg benyttet meg av kvantitativt innsamlet materiale ville for eksempel spriket mellom de ulike forventningene til hvordan tilsynsfører skulle utført sine oppgaver muligvis kunnet fremkomme tydeligere, men kildematerialet måtte vært større. Dette ble valgt bort. Omfanget av data ville kunnet ført til at fortolkningen av hva som ligger implisitt av tilsynsføreropp-gaver i avgjørelsene var blitt borte underveis. Fortolkning av teksten med tanke på hvordan tilsynsførers oppgaver skal utføres, er i høy grad viktig for å forstå kompleksiteten i oppdraget.

Likevel, for at tilsynsførers arbeidsoppgaver skal kunne evalueres ved en eventuell senere vurdering i en annen rettsinstans, vil skriftlig dokumentasjon gjøre vurderingene enklere dersom oppgavene formuleres skriftlig i slutningen. Ikke minst er dette viktig for å kunne ivareta barnas behov for en forsvarlig behandling i retten. Tilsynsførers oppgaver bør derfor ikke bare skriftliggjøres, men også utdypes i avgjørelser og dommer. Det som ikke er skriftlig dokumentert vil ellers ikke gjelde i samme grad.

⁹ https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/forslag_endringer_barneloven_pdf.pdf (18.04.2015)

Offentlig tilsyn under samvær ble innført i 2007. Ved å forske i avgjørelser og dommer fra 2007-2014 vil derfor en annen usikkerhet kunne oppstå: at tilsynsrollens arbeidsoppgaver blir vurdert ulikt. Synet på hvor stor vekt det skal legges på tilsynsførers rapporter og vitnemål, samt i hvilken grad tilsynsfører skal pålegges flere oppgaver i forhold til samværene, kan ha endret seg. Tilsynsførerrollen kan ha gjennomgått en utvikling, noe som kan tenkes gjenspeiles i materialet. Lite skriftlig dokumentasjon på det som undersøkes kan være et resultat av endringer en ikke har oversikt over (Holme og Solvang 1996, 119). Dersom det har foregått en dreining mot at tilsynsfører blir pålagt flere eller færre oppgaver, og tilsynsfører over tid har fått mer eller mindre påvirkningskraft, så vil ikke dette fremkomme i oppgaven. Årsaken er den relativt magre empirien, kombinert med det korte tidsintervallet, det vil si fra 2007-2014.

4.3. Hermeneutikk

Denne oppgaven har en hermeneutisk forankring. Å undersøke hva som ligger implisitt i tilsynsførers oppgaver under samvær er å tilføre fenomenet mening. Å tilføre noe mening er en hermeneutisk aktivitet (Krogh 2009, 8).

Hermeneutikk var ifølge filosof Hans-Georg Gadamer (1900-2002) ikke egentlig en vitenskapsteoretisk metode, det er en generell filosofisk teori om hvordan mennesker tilegner seg kunnskap om virkeligheten (Krogh 2009, 41-47). Utgangspunktet for å forstå noe nytt er våre fordommer, som kan være legitime eller ikke-legitime. Om en ikke er villig til å justere fordommene i forhold til ny kunnskap vil en sitte igjen med de ikke-legitime fordommene. Sanne fordommer kan forstås som det vi har med oss i forståelseshorisonten, det som gjør at vi åpner opp for forståelse.

I hermeneutikken legger man til grunn at mennesket alltid har, og må ha fordommer for å forstå. Fordommene er forståelseshorisonten en lever innenfor og denne horisonten er ikke nødvendigvis personlig, den kan deles av en hel gruppe, et folk (Krogh 2009, 55). Også teksten er skrevet innenfor en forståelseshorisont, og i møte mellom et menneske og den horisont teksten er skrevet innenfor, vil kommunikasjonen foregå. Målet er at leseren, gjennom stadige revidering av fordommene, oppnår en horisontsammensmelting med teksten. Utviklingen foregår gjennom det som er blitt betegnet som ”den hermeneutiske sirkel”, en forstår helheten ut fra delene, og delene ut fra helheten (Gadamer 2003, 33). Sirkelen, eller spiralen, illustrerer hvordan stadig nye deler av sannheten fører til justering av

helhetsforståelsen, og nye helhetsforståelser fører til atter nye delforståelser, som igjen korrigerer helheten.

Når det gjelder å lese avgjørelser og dommer med henblikk på tilsynsførers pålagte oppgaver, vil dokumentene forstås i lys av fordommene jeg har. Dette dreier seg blant annet om hvordan det oppleves å føre tilsyn på samvær, familieterapeutisk kunnskap jeg innehar, samt hvilke erfaringer jeg har hatt som vitne i fylkesnemnda og i retten. Fordommene vil revideres i møte med avgjørelsene og dommene, en prosess som stadig vil gjentas gjennom hele forskningsperioden (Gadamer 2003, 37). I følge Gadamer kan man imidlertid ikke forvente å finne den fulle og hele sannhet, men en kan nærme seg sannheten ved stadig å trekkes inn mot tekstens horisont. Ved horisontsammensmelting endres leserens perspektiv seg og en forstår fenomenet på en annen måte, våre fordommer modifiseres.

Til tross for av at kildene som benyttes i oppgaven er institusjonelle, vil uttaket og tolkningen av datamaterialet påvirkes av min forforståelse og virkelighetsoppfatning, forskning er ikke uhildet av hva jeg ser i min forståelseshorisont (Jacobsen 2005, 31). Forforståelsen påvirker hvilke utvelgelser som gjøres og hva jeg velger å legge vekt på. Eksempelvis var min forforståelse da jeg startet studien at kompleksiteten i tilsynsførers oppgaver på samvær sjelden ble sett av rettens aktører. Forforståelsen ble moderert underveis, ettersom jeg beveget meg dypere inn i materialet. Hypotesene for hva som er viktig og uviktig, og hva som er et uttrykk for hva, ble endret i møte med beskrivelsene i avgjørelsene og dommene.

5. DATAINNSAMLING OG GJENNOMFØRING

5.1. Avgjørelsene og dommene i Lovdata

Studiet omhandler hvilke ulike oppgaver tilsynsfører under samvær pålegges, hvordan de kan utføres og i hvilken grad tilsynsfører kan sies å ha påvirkningskraft i saker vedrørende tilsyn under samvær. For dette formål har jeg benyttet Lovdata. Lovdata er en selvfinansierende stiftelse, opprettet av Justisdepartementet og det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo i 1981. Lovdata er en delvis gratis webbasert tjeneste som tilbyr tilgang på blant annet avgjørelser, dommer og vedtak fra fylkesnemnda og domstolene i Norge. Ved å benytte meg av Lovdata og lese igjennom en større andel fylkesnemndsavgjørelser og dommer i fra da tilsyn under samvær ble et offentlig ansvar, fant jeg informasjon om hvilke ulike oppgaver tilsynsfører blir pålagt. Hvorvidt tilsynsførers skriftlige rapporter eller eventuelle muntlige tilbakemeldinger så ut til å ha påvirket oppdragsgiver, ble også undersøkt. Videre ble avgjørelsene og dommene studert i forhold til om tilsynsførers vitnemål og framlagte rapporter ble trukket frem som en del av fremstillingen av saken. Endelig undersøkte jeg i hvor stor grad tilsynsførers oppfatninger ble tillagt vekt i vurderingen av om hvorvidt det ble besluttet videreføring eller innsetting av tilsyn under samvær, eventuelt om tilsyn ble fjernet.

Det ble ikke søkt om tillatelse fra Datatilsynet for å bruke data som fremkommer, dette fordi Lovdata presenterer hver enkelt sak klarert i anonymisert form.

Etter en samtale med juridisk konsulent i Lovdata ble det klart for meg at enkelte, men langt fra alle domsavsigelser og fylkesnemndsavgjørelser blir presentert i Lovdata. Alle høyesterettsavgjørelser ligger tilgjengelig på Lovdata, men når det gjelder øvrige dommer og nemndsavgjørelser er det mer eller mindre tilfeldige utvalg som gjelder.

Lagmannsrettsdommer sendes inn til Lovdata noe vilkårlig og det er gjerne de avgjørelsene som dommerne selv anser som rettslig interessante, som blir anonymisert og presentert i Lovdata. Når det gjelder tingrettsdommer er tilfanget så stort at det gjøres utvalg mer eller mindre basert på tilfeldigheter, men hva disse tilfeldigheten gikk ut på var det ikke mulig å få klarhet i. For avgjørelsene fra Fylkesnemnda for sosiale saker stiller det seg imidlertid noe annerledes. I fylkesnemnda er reglen at hver nemndleder sender inn hver 5. sak til Lovdata, Norge har i alt 12 fylkesnemnder og opptil flere nemndledere ved hver fylkesnemnd. Det er en viss åpning for å omstrukturere innsendelsene; dersom enkelte avgjørelser synes mer interessante enn andre.

Siden jeg i denne oppgaven undersøker hva fylkesnemnda og domstolen anser som tilsynsførers ansvarsområde, og tilsyn under samvær ble et offentlig ansvar i 2007, har jeg forholdt meg til avgjørelser og dommer fra og med 2007 og frem til 2014.

5.2. Forberedelse

Jeg søkte i Lovdata med nøkkelordene *tilsynsfører* og *samvær*, og siden de aller fleste omsorgsovertagelsessaker først blir tatt opp i fylkesnemnda for sosiale saker, var dette et naturlig organ å starte med. Av i alt 165 avgjørelser på Lovdata i begynnelsen av desember 2013, inneholdt 57 avgjørelser begge søkeordene og 55 av disse var fra perioden 2007-2013.

Dommer fra ting-, lagmanns- og høyesterett ble også undersøkt. Jeg ville se om disse var mer utfyllende enn fylkesnemndsavgjørelsene, siden fylkesnemnda strengt tatt ikke ansees som en domstol. Antallet rettsdommer i Lovdata var imidlertid betydelig færre enn antall nemndsavgjørelser. I alt 12 tingrettsdommer og 11 lagmansrettsdommer omhandlet mitt forskningstema. Hva gjelder høyesterettsavgjørelser vedrørende tilsyn under samvær, lå det kun 3 ute på Lovdata, alle fra perioden 2001-2004.

Høyesterettsdommene er ikke innenfor min valgte tidsperiode, men fordi avgjørelser fra Høyesterett har høyest rang i rettssystemet og kan sies å være talende for hvordan lovverket skal forstås, har jeg også sett nærmere på hva som står i disse.

5.3. Datainnsamling

Siden fylkesnemndsavgjørelsene publiseres etter en regelbundet ordning, ble disse avgjørelsene mitt hovedområde for innhenting av data, jeg undersøkte derfor de 55 nemndssakene i forhold til min problemstilling. Ting-, lagmanns- og høyesterettsavgjørelsene i Lovdata var nyttige når det gjaldt hva som ble beskrevet som tilsynsførers arbeidsoppgaver under samvær. Flere av sakene som ble behandlet i fylkesnemnda ble etter hvert brakt videre i rettssystemet, og da jeg leste igjennom dommene fra ting- og lagmannsretten ble det klart at enkelte av sakene gikk igjen. For mitt formål var dette av underordnet betydning, all den tid jeg ville forske i hvilke oppgaver tilsynsfører ble pålagt og hvorvidt tilsynsfører hadde påvirkningskraft i forhold til avgjørelsene om tilsyn. Dommer fra ting-, lagmanns- og høyesterett ble undersøkt med henblikk på om de ga noe mer utfyllende beskrivelser av hva arbeidsoppgavene besto av, enn fylkesnemndas avgjørelser.

Dommene var ikke representative i forhold til hvilken faktor som oftest gikk igjen som årsak til innsetting av tilsyn. Dette fordi det som tidligere nevnt forholder seg slik at dommene blir

valgt ut i fra aktualitet og skjønn. Dommene presenteres i Lovdata også med en annen hensikt; de viser hvordan en sak ”utvikler seg” i gjennom de ulike rettsinstanser. Ulike rettsoppfatninger er i seg selv et interessant tema, men ikke er en aktuell problemstilling i denne studien.

Dommene ga imidlertid en pekepinn i forhold til hvor viktig tilsynsførers observasjoner kan sies å være. Et vesentlig funn viste seg nemlig å være, at til forskjell fra avgjørelsene i fylkesnemnda, ble tilsynsførers tilbakemelding om samværenes innhold og kvalitet nevnt i samtlige dommer. I høyesterett var påfallende mange vurderinger fra tilsynsfører tillagt vekt. Det store tilfanget av rapporter fra tilsynsfører i høyesterettssakene viste hvilket ansvar og hvilken makt tilsynsfører kan sies å ha i rettsapparatet.

Et annet funn var at det ikke i noen av sakene, hverken fra fylkesnemnda eller fra domstolen, ble poengtert at tilsynsfører måtte inneha spesifikk barnevernfaglig kunnskap. Med tanke på tilsynsførers påvirkningskraft i behandling av samvær med tilsyn, og omsorgssviktede barns tendens til å tilpasse seg og undergrave egne behov i samvær med foreldrene, kan dette føre til at barnets behov ikke blir synlige. I ytterste konsekvens vil dette kunne være et brudd på prinsippet om at samværene skal være til barnas beste.

5.4. Gjennomføring

Tekstanalyse gjøres hovedsakelig på to måter; en kan se på helheten og ta for seg visse deler av materialet, eller en kan gjøre en delanalyse, der en belyser enkeltutsagn og enkeltelementer for å få fatt på en helhetsforståelse (Holme og Solvang 1996, 133-135). Fordi tilsynsføreropp gavene var så vidt lite nevnt i dommene og avgjørelsene, ble det mest hensiktsmessig å velge den andre måten å analysere tekst på; delanalyse.

Det ble tidlig klart for meg at årsaken til innsetting av tilsyn sjelden sto tydelig formulert hverken i fylkesnemndavgjørelsene eller dommene. Hva som var årsaken til selve omsorgsovertagelsen anså jeg derfor som viktig all den tid den kunne fortelle noe om foreldrenes evne til å ivareta barna. Dersom utdyping av oppgavene til tilsynsfører ble delegert til barnevernet, ville også årsak til omsorgsovertakelsen være en pekepinn på hva en kunne forvente at tilsynsfører hadde ansvar for. For å sortere i mengden av tekst i avgjørelsene fra fylkesnemnda og domstolen, formulerte jeg forskningsspørsmål som jeg mente var dekkende for å få svar på det jeg lurte på.

Forskningsspørsmålene var flere. Jeg ønsket å få svar på hva som var årsaken til omsorgsovertagelsen og begrunnelsen for innsetting av tilsyn under samværene. Hvis tilsynsførersoppgaver ble utdypet ville jeg undersøkte hva som spesifikt ble nevnt. Dersom fylkesnemnda eller domstolen ønsket at barnevernet/det regionale familievernkontor utdypet tilsynsførers oppgaver, så jeg etter hvordan dette ble presentert. Videre ønsket jeg svar på om tilsynsførers rapporter, muntlige tilbakemeldinger eller vitnemål ble nevnt i premissene eller slutningen, og i hvilken grad disse ble tillagt vekt. Endelig ønsket jeg å undersøke hva tilsynsfører eventuelt meldte om, som støttet opp om endringer eller opprettholdelse av tilsyn.

6. RESULTATER

6.1. Resultater fra det empiriske materialet

Etter å ha analysert de 55 avgjørelsene fra fylkesnemnda for sosiale saker og de 26 dommene fra ting,- lagmann- og høyesterett i forhold til mine forskningsspørsmål, satt jeg igjen med en lang rekke data. Dataene ble systematisert etter årsaker til omsorgsovertagelse og årsaker til innsetting av tilsyn, hvilke oppgaver som ble pålagt tilsynsfører og hvordan dette fremkom av materialet. Videre ble dataene systematisert etter om tilsynsføreres vitnemål eller rapporter ble nevnt, hva som eventuelt ble referert, samt om det var korrelasjon mellom tilsynsførers beskrivelser, rettens andre aktørers oppfatninger, og slutningen.

I gjennomgangen av årsakene til omsorgsovertagelse kom det frem at det ofte er kombinasjonen av flere forhold, som fører til at fylkesnemnda avgjør at barnevernet overtar omsorgen. Dette gjelder i særlig grad i de mest alvorlige sakene og det er i disse sakene tilsyn blir satt inn, dersom det i det hele tatt skal være samvær mellom foreldrene og barna. Det er nærliggende å tenke at foreldre som eksempelvis ruser seg, sannsynligvis også kan slite med psykiske utfordringer, struktur, sviktende indre arbeidsmodeller for hvordan være trygge og omsorgsfulle foreldre, svak økonomistyring og liknede.

Når årsaksforholdet blir mangesidig, vil nødvendigvis forholdene tilsynsfører skal beskytte barna mot på samvær være mer komplekse og alvorlige. Det flertydige i årsaksforholdet fremkommer i flere av avgjørelsene fra fylkesnemnda. I en og samme sak nevnes fysisk omsorgssvikt, manglende struktur og rutiner, utrygghet, svak tilknytning og fare for kidnapping (FNV-2013-671-OSL). I en annen sak beskrives fysisk, psykisk og sosial omsorgssvikt, kombinert med manglende hygiene, manglende rutiner, utrygghet og vold (FNV-2012-111-AGD).

I rundt halvparten av avgjørelsene fra fylkesnemnda ble en eller flere tilsynsoppgaver beskrevet, og oppgavene fremkom da eksplisitt i fremstillingen av saken eller i slutningen. Årsakene til innsetting av tilsyn under samværene var ikke alltid i overensstemmelse med årsaken til omsorgsovertagelsen, noe som var viktig informasjon i forhold til drøftingen vedrørende hvor nyttig det var for tilsynsfører å ha kjennskap til omsorgsovertagelsesgrunnen. Tilsynsoppgavene som fremkom i avgjørelsene og dommene var stort sett de samme, som å forhindre samtaler om vanskelig tema og påse at foreldrene ikke var ruspåvirket. Enkelte oppgaver virket mer overordnede; som å ivareta barnets trygghet. Andre oppgaver var mer spesifikke; som å være aktiv i planleggingen av samværene.

I perioden dataene er hentet fra var det BUF-etat eller barneverntjenesten som hadde ansvar for å skaffe tilsynsfører, mens det fra og med 2014 er barneverntjenesten i den enkelte kommune som har ansvaret i tilsvarende saker. Dette sto da eksplisitt i slutningen, uten at det ble påpekt at etaten måtte utdype oppgavene overfor tilsynsfører. Funnet viste dermed at i enkelte saker ble barnevernet/BUF-etat delegert oppgaven å skaffe tilsynsfører, til tross for at dette allerede var regulert i barneloven § 43. Det som derimot ikke var regulert i barneloven: å utdype oppgavene overfor tilsynsfører, var imidlertid ikke nevnt i noen av avgjørelsene. Forordninger om at oppgavene skulle formidles skriftlig til tilsynsfører ble heller ikke nevnt, hverken i nemndsavgjørelsene, dommene eller i lovverket. Det ble dermed opp til den enkelte etat å vurdere om oppgavene skulle utdypes og skifteliggjøres overfor tilsynsfører. Hvem som har ansvar for å utdype oppgavene overfor tilsynsfører og å spesifisere oppgavene skriftlig, er fortsatt noe uklart i den endrede barneloven som trådte i kraft 1.januar 2014 (LOV-2013-06-21-64 § 43a).

Ikke i noen av de 55 nemndssakene i studien var det skissert krav til at tilsynsfører skulle ha spesielle faglige kvalifikasjoner. I praksis betyr dette at det er opp til saksbehandler i den enkelte barneverntjeneste å forstå verdien av, og kreve, at tilsynsfører har spesifikk kunnskap om omsorgssviktede barn. Paradoksalt nok ble tilsynsførers vitnemål og rapport imidlertid nevnt og lagt vekt på i over halvparten av nemndsavgjørelsene. I 8 av disse blir rapporten eller vitnemålet fremhevet av flere av rettens aktører. Det som da ble trukket frem var da konkrete beskrivelser av situasjoner på samvær og tilsynsførers syn på samhandlingen.

6.2. Resultater i forhold til oppgavens fokus

I det følgende redegjøres det først for allmenngyldige tilsynsføreroppgaver som gjelder for alle beskyttede tilsyn under samvær. Dette er oppgaver som ligger implisitt i barneloven §43a, og dreier seg om å være tilstede, å ivareta barnets behov for trygghet, å gripe inn dersom det blir nødvendig og å holde fokus på barnets beste. Oppgavene kan anses som tilsynsførers hovedoppgave. Dernest presenteres de spesifikke oppgavene som fremkommer i utvalget. De spesifikke oppgavene omfatter observasjon av samspill og samhandling, oppmerksomhet på rusmisbruk hos foreldrene og å forhindre fysisk og psykisk vold, overgrep og kidnapping. Også avverging av at andre enn foreldrene kommer på samværet, å gi råd og veiledning og å forhindre enkelte samtaleemner, gikk igjen som oppgaver tilsynsfører ble pålagt. Både de allmenngyldige oppgavene; som å være tilstede under hele samværet, og de spesifikke oppgavene; som å veilede foreldrene, drøftes i forhold til hvordan de fremkommer i lovverk og utvalget av avgjørelser og dommer, og hva de kan sies å innebære. Tilslutt presenteres

andre momenter som kom frem i avgjørelsene og dommene; rolleblanding, rapportering og vitneførsel, og tilsynsførers påvirkningskraft. Ett kriterium for hvilke avgjørelser og dommer som skulle med i mitt utvalg, var at saken var ansett som så alvorlig at tilsynsfører måtte være tilstede under hele samværet. Som nevnt tidligere i oppgaven skiller det nå mellom beskyttet og støttet tilsyn, og det er det som i dag benevnes som beskyttet tilsyn studien dreier seg om.

6.3. Teori og praksis - alle samvær

6.3.1. Å være tilstede og ha fokus på barnets beste

Hensikten med en tilstedeværende tilsynsfører er at vedkommende kan være med på å regulere forholdet mellom barn og foreldre på en heldig måte. For eksempel kan enkelte foreldre med dårlig omsorgskompetanse og uklare grenser mellom seg selv og barnet, kunne bli hindret i å bli for intime og grenseoverskridende. Avhengig av hva som var årsaken til omsorgsovertagelsen, vil det for noen barn være en fordel at samværet bærer mer preg av å være et bekjentskap, enn av å høre sammen som en familie. For enkelte barn er målet med gjennomføring av samvær begrenset til å skulle være en arena der barnet får en formening om hvem foreldrene er (Haugli og Havik 2010, 83).

Hva det vil si å *være tilstede* under samvær ble ikke utdypet i noen av fylkesnemndsavgjørelsene eller dommene i utvalget. *Å være tilstede* kan anses som et begrep der det fremkommer i lovtekster og veiledere, og det uklare begrepet favner på mange måter også det diffuse i hvordan tilsynsfører forventes å opptre. Ved tilstedeværelse gjennom hele samværet er det barnets beste tilsynsfører skal ha fokus på. I Veileder for endring i barneloven § 43a står det under § 4 at: «*Beskytta tilsyn skal nyttast der avgrensa samvær er til barnet sitt beste, men omsynet til barnet tilseier at foreldre og barn skal ha tilsyn under heile samværet*» (BLD Q-1220-B). Formålet er å sikre barneperspektivet og å bidra til at gjennomføringen av samværet blir forsvarlig (ibid.). Barneperspektivet er et overordnet hensyn, det er for barnets beste at tilsynet blir satt inn. At noe skal sees i barneperspektiv betyr i denne sammenheng at barnets behov er førende for om samværet skal gjennomføres.

Rent praktisk innebærer tilstedeværelse at tilsynsfører følger med på det som foregår, uten nødvendigvis å være aktiv deltaker, med mindre dette fremgår av oppdraget. Tilsynsfører har ett øre og ett øye på situasjonen, uten at dette virker invaderende og kontrollerende. Konkret betyr dette å være med på de aktiviteter familien foretar seg; å følge familien på tur, sitte i nærheten på lekeplassen, være med i butikken og sitte i samme rom som familien når de er inne. Å være tilstede innebærer også at man lytter til det som blir sagt og observerer

samhandlingen. utfordringer kan komme på samvær der familien har aktiviteter som gjør at tilsynsfører ikke får med seg alt som foregår, som for eksempel i svømmehallen eller på aketurer. Det er imidlertid oppdragsgiver i barneverntjenesten som har ansvar for å tilrettelegge for at aktivitetene på samværet er egnede og etter rettens premisser (BLD Q-1220-B §5).

For barn og foreldre flest vil tilstedeværelse av tilsynsfører være en "hemske" i forhold til intimiteten. Å bli overvåket av en utenforstående kan sees på som et inngrep i privatlivets fred (Koch og Walstad 2005, 147). Den begrensningen som tilsynsfører bare ved sin blotte tilstedeværelse innfører, kan være et hinder for dyp kontakt og opplevelse av samhold. Fra et familieterapeutisk ståsted vil man kunne si at en utenforstående ikke kan unngå å påvirke familiesystemet når vedkommende kommer inn i den familiære atmosfæren (Dallos & Draper 2010, 145). I denne sammenheng betyr det at familiedynamikken vil bli påvirket av tilsynsfører, uansett hvor lite eller mye vedkommende involverer seg i samtaler og aktiviteter.

Tilsyn kan føre til at foreldre føler seg presset til å tilpasse seg det de formoder tilsynsfører anser som viktig. Særlig kan dette gjelde etniske minoritetsfamilier, som kan forsøke å agere norsk væremåte, noe som kan være uheldig når en vet at følelser uttrykkes og tolkes på ulikt vis, alt ettersom hvilken kultur en tilhører (Malt, Retterstøl og Dahl 2003, 569). Dersom kulturelle normer og regler for interpersonelle uttrykk er svært ulike den norske, vil dette kunne misforstås av tilsynsfører. Fordi familien kan ha erfaringer med norske fordommer mot sin egen kulturelle samværspraksis, kan foreldrene anta at de ved å gjøre som nordmenn flest, lettere blir anerkjent som gode omsorgsutøvere. Dersom foreldrene ønsker ny vurdering av omsorgsovertakelsen, økt samværomfang eller samvær uten tilsyn, antar kanskje familien at tilsynsføreres vurdering vil kunne tillegges vekt. Det ytre stresset som tilsynsfører da tilfører samværet, vil kunne påvirke familiemedlemmene i en slik grad at kommunikasjonen mellom familiemedlemmene blir kvalitativt dårligere. Dette kan i neste omgang gå utover barnets opplevelse av blant annet trygghet. Det er derfor vesentlig at tilsynsfører er bevisst den dimensjonen av påkjenninger familiene påføres ved å bli observert. Alle mennesker er hengitt til sin egen tolkning av virkeligheten (Hårtveit og Jensen 2004, 60). Fordi tilsynsfører nødvendigvis ser familien gjennom sine egne tankemåter og fordommer, er det ikke til å unngå at rapporten til en viss grad er basert på disse.

For i størst mulig grad å redusere familiens stress ved tilsyn under samvær, bør tilsynsfører ved sin opptreden formidler respekt for familiens måte å være sammen på. Samtidig må

tilsynsfører ha et visst begrep om hvordan oppbyggende og nedbrytende samhandlingsmønstre arter seg og være lydhør overfor barnets reaksjoner og behov. Å være tilstede som tilsynsfører under samvær er å klare balansen mellom å være synlig og usynlig, aktiv og passiv, objektiv og subjektiv.

Til forskjell fra å være tilstede blir begrepet *barnets beste* nevnt i en rekke nemndsavgjørelser og dommer. Begrepet blir ikke utdypet, men nevnes særskilt, slik som i denne nemndsavgjørelsen fra 2008: ”*Samvær må skje på betryggende måte, til barnas beste*” (FNV-2008-152-MRO). I en dom fra Oslo tingrett i 2012 benyttes også begrepet: ”*Tilsynsfører skal gripe inn i samværet hvis det vurderes å være til barnets beste*” (TOSLO-2012-102043). Det forventes altså at tilsynsfører har et forhold til begrepet barnets beste og barnefaglig kompetanse, slik at vedkommende tilsynsfører har en oppfatning av hvordan det kan se ut i praksis når barnets beste blir eller ikke blir ivaretatt.

Det overordnede hensyn er barnets beste, noe som innebærer at tilsynsførers fokus er på barnets ve og vel. Samtidig skal det biologiske prinsipp ivaretas: samværet gjennomføres fordi fylkesnemnda eller domstolen har vurdert forholdene slik at barnet har godt av å møte foreldrene. I praksis betyr dette at barnets behov er overordnet foreldrenes, når disse er i strid med hverandre. Det innebærer imidlertid ikke at alt skal skje på barnets premisser, men at samværet som helhet gavner barnet. Et eksempel på at barnets behov imøtesees fremfor foreldrenes, er det faktum at det settes inn tilsyn under samvær, dette til tross for at tilstedeværelse av tilsynsfører er et alvorlig inngrep i retten til privatliv og sjelden en ordning foreldre ønsker (Haugli og Havik 2010, 142).

At samværet er til barnets beste innebærer ikke at samværet nødvendigvis må avsluttes dersom barnet gir uttrykk for et slikt ønske. Det kan være flere grunner til at en anser det som viktig å fullføre samværet. Å gjennomføre samvær noen ganger i året kan gi barnet en følelse av kontinuitet i livet (Bunkholdt 1990, 69). Å kjenne til sin fortid kan bidra til at barnet får en mer realistisk forståelse av sin livssituasjon og svar på hvorfor han eller hun måtte flytte fra mor og far (Bunkholdt 2010, 133). Enkelte fosterbarn er bekymret for foreldrene sine og kan derfor profitere på jevnlig samvær, ved på den måten å erfare at det etter forholdene står bra til med dem. Barn med foreldre som tidligere var lite tilstedeværende fysisk eller psykisk, kan i beste fall oppleve å bli sett og hørt (Haugli og Havik 2010, 112-114). Slike overordnede betraktninger handler om barnets beste, og momentene er viktige å ta med i betraktning ved enkeltsamvær der barnet gir inntrykk av å ville hjem til fosterhjemmet. Så lenge tilsynsfører

rapporterer om sin vurdering til barneverntjenestens saksbehandler, er det opp til barnevernet å avgjøre om forhold rundt samværet bør endres. Barneverntjenesten er klar over at mange barn har emosjonelle reaksjoner både før og etter samvær. Men å se disse reaksjonene som et uttrykk for at samværene i sin helhet er utelukkende negative for barnets vekst og utvikling, kan være en feilaktigslutning (Koch og Walstad 2005, 50).

Det er en hårfin balanse mellom å vurdere kvaliteten på samværet slik sakkyndige gjør, og å sørge for at samværet er til barnets beste. Tilsynsfører under samvær er ikke en "light utgave" av en sakkyndig. Under § 9 i veileder for endring i barneloven blir dette tatt opp spesielt. Det poengteres at tilsynsfører ikke må se det som sin oppgave å vurdere kvaliteten på samværet:

"Tilsynsfører har (derfor) ikke som sitt mandat å foreta noen ny vurdering av om samværet er til barnets beste. Det kan imidlertid oppstå nye omstendigheter som anses uheldige for barnet (...). Dette omfatter uansett situasjoner der samværet etter tilsynspersonens vurdering er til skade eller fare for barnet. Med skade tenkes det på forhold som kan skade barnets helse og utvikling" (BLD Q-1220 B).

Det skal være et tydelig skille mellom en sakkyndigvurdering og tilsynsførers tanker i forhold til om samværene ser ut til å gagne barnet. Tilsynsfører har ikke i oppdrag å vurdere om samvær i det store og hele er fordelaktig for barnet, men om det oppstår nye forhold som påvirker samværet i negativ retning, har tilsynsfører ansvar for å melde i fra om sin bekymring. Tilsynsfører må altså være i stand til å vurdere om forholdene på samvær er gode nok for barnet, men ikke gjøre en vurdering av samværet som helhet. Når det overordnede prinsippet er å sørge for at samværet forløper til barnets beste, og ellers vurdere «forhold som kan skade for barnets helse og utvikling» (ibid), kan dette oppleves som et paradoks. Et funn i studien er at tilsynsfører langt på vei pålegges oppgaver som grenser inn mot hva sakkyndige pålegges: å observere samhandlingen. Å veilede før, underveis eller etter samværet og å gripe inn og forhindre uheldige samtaler baserer seg også på en viss vurdering av samhandlingen.

Det er sannsynlig at for en tilsynsfører uten opplæring, kunnskap og erfaring med omsorgssviktede barn, vil dette skillet være problematisk å forstå. Siden tilsynsfører er den person som oftest observerer barnet sammen med foreldrene, vil det nødvendigvis bli en viss grad av vurdering i forhold til om samværet går i barnets favør. Det relativt uklare ved hva som anses som "uheldig for barnet", fordrer en faktisk vurdering av situasjoner på samværet og fokus på barnets uttrykk for trivsel eller mistrivsel. Det er derfor nærliggende å tenke at det i de fleste tilfeller vil være av betydning for tilsynsfører å ha informasjon om hvilke forhold en bør være spesielt oppmerksom på. En lagmannsretts dom fra 2012 viser hvordan

manglende informasjon om hva tilstedeværelse kan sies å innebære, kan føre til uheldige situasjoner. Tilsynsfører har i dette tilfellet ikke fått vite at barnet bodde på sperret adresse. Når tilsynsfører gikk på toalettet i 5 minutter, var dette nok tid til at far fikk stilt tilstrekkelig mange spørsmål om bostedet til barnet og mor, slik at adressen ble kjent for far (LB-2012-32325).

6.3.2. Å ivareta barnets behov for trygghet

I følge tilknytningsteori og strukturell familierapi bør foreldre og barn ha ulike roller i familien. Foreldrene har det overordnede ansvaret for barnas ve og vel, og skal inneha autoritet og omsorgsevne nok til å ivareta barna (Johnsen og Torsteinsson 2012, 115). I forlengelsen av en slik tankegang kan man si at foreldre mister sin autoritet som overhode i familien når barnevernet overtar omsorgen for barna. Dette vil kunne gjøre barna utrygge på samvær. Tilstedeværelse av en tilsynsperson kan faktisk forsterke inntrykket av at foreldrene ikke er til å stole på.

I følge barneloven § 43a er formålet med tilsyn bland annet er å sørge for en trygg gjennomføring av samværet (BLD Q-1220 B §1). Da jeg startet min undersøkelse antok jeg derfor at det å skape trygghet for barna lå så implisitt i selve oppdraget, at det ikke ville bli nevnt eksplisitt i dommene og avgjørelsene. Slik var det imidlertid ikke. I en rekke domsslutninger og fylkesnemndsavgjørelser blir denne delen av tilsynsførers jobb fremhevet, blant annet slik: ”(Tilsynsfører skal) trygge barna” (FNV-2012-287-0SL) og ”(barnet) har særlige behov knyttet til sin emosjonelle utrygghet” (TALST-2011-8570). Å ivareta trygghet kan dermed sies å være en hovedoppgave for tilsynsfører under samvær.

Tilsyn fremstilles også i enkelte fylkesnemndssaker og dommer som en nødvendighet for å sikre barna tilfredsstillende kvalitet på samværene. Tilsynsfører kan da være et trygghetselement i samværet ved å komme barnet i møte og kommunisere på en aldersadekvat og ivaretagende måte, selv om foreldrene ikke evner å møte barnet emosjonelt. For barn med utrygg tilknytning kan følgene av dette avhjelpes med innsetting av tilsyn.

Utrygg tilknytning er ett av flere viktige moment som tilsier innsetting av tilsyn. I en dom fra 2011 står det: ”Retten finner ut fra den svake tilknytningen mellom C og far og usikkerhet rundt fars fungering, at det er behov for tilsyn for å trygge henne under samvær” (THAU-2011-146744). Her mener retten at det vil være mer trygt for barnet om det er med en annen person på samværet, enn om barnet er sammen med far alene. Svak tilknytning kan i denne sammenheng sies å innebære at graden av trygghet og tillit barnet har til sin far er svak

(Kvello 2010, 88). I en tilsvarende avgjørelse fra fylkesnemnda antydes noe av det samme: ”Tilsyn (settes inn) for å forhindre at hun blir negativ og urolig etter samvær” (FNV-2012-320-HSF).

I 7 av de 55 nemndssakene i mitt utvalg, tilbakemelder tilsynsfører at barnet oppleves som utrygt på samvær, hvilket innebærer at barnet verbalt eller nonverbalt har gitt uttrykk for redsel. Om tilsynsfører i de øvrige sakene har fagkunnskap nok til å kunne avlese om barnet opplever samværet som utrygt, fremkommer ikke av materialet.

Det er som nevnt alvorlige forhold i familien som fører til at det settes inn tilsyn ved samvær. Både psykisk sykdom hos foreldrene, manglende omsorgsevne, mistanke om seksuelle overgrep, psykisk og fysisk vold og rus, er utfordringer som vil føre til tilsyn under samvær. Slike familieforhold skaper vanligvis utrygghet hos barn. Barna kan bære på vonde minner om situasjoner der de var redde og opplevde at foreldrene var uegnet som trygghetsbase. Forskning viser at barn som har vært utsatt for gjentatte overgrep og voldsepisoder kan utvikle en kronisk følelse av utrygghet. Mennesker som har følt utrygghet og redsel i lang tid kan være vanskelig å trygge, selv når ingen tydelig fare truer dem (Killén 2009, 146). Innføring av tilsyn vil i slike tilfeller kan være med på trygge barna i tilstrekkelig grad til at barna gjennomfører samværet og på sikt drar nytte av det.

Dersom barnet har et personlig kjennskap tilsynsfører, føler seg trygg på vedkommende og dessuten kan samtale med tilsynsfører før og etter samvær, vil dette kunne øke barnets følelse av trygghet på samværene (Haugli og Havik 2010, 148). Dersom ikke foreldrene mestrer oppgaven som ansvarlige voksne på samværet, vil barnet likevel ha en trygg voksen i nærheten som tar ansvar dersom noe skjer. I avgjørelsene og dommene i studien blir det likevel sjelden fremhevet at tilsynsfører og barnet bør kjenne hverandre. Av de 55 fylkesnemndsakene som er gjennomgått, er det kun i 3 av dem at det konkret påpekes at tilsynsfører bør være kjent for barnet. I 45 av fylkesnemndsavgjørelsene blir ikke tilsynsførers kjennskap til barnet nevnt overhodet, og det er ingenting i redegjørelsen for saken som tyder på at dette anses som vesentlig.

6.3.3. Å avbryte samvær dersom det er nødvendig

I følge barneloven § 43a plikter tilsynsfører å avbryte dersom det oppstår alvorlige hendelser på samværet. I veileder for loven kan man lese at hva som menes med alvorlige hendelser må vurderes i hvert enkelt tilfelle (BLD Q-2220 B §9, 2). Å beslutte å avslutte samvær er altså en avgjørelse som blir delegert til tilsynsfører og det er tilsynsførers skjønn som avgjør om

hendelsene er alvorlige nok. Dette betyr at tilsynsfører må ha en oppfatning om hvilke forhold som tilsier avbrytelse av samvær, noe som krever fagkunnskap om familieprosesser og om omsorgssviktede barn. Dersom tilsynsfører har fått god informasjon om årsaken til innsetting av tilsyn, kan dette gi en pekepinn på hva vedkommende skal være spesielt oppmerksom på. Informasjon er likevel ikke nødvendigvis en forutsetning for å kunne reagere dersom forholdene er dårlige mellom foreldre og barn. Å avbryte samvær krever trygghet og myndighet hos tilsynsfører. Tilsynsfører må dessuten ha nok barnefaglig kunnskap til å være sikker på at beslutningen vedkommende tar er riktig i forhold til barnet.

I gjennomgangen av nemndsavgjørelsene og dommene ser det ut til å være relativt sjelden forekommende at tilsynsfører stopper samvær. Det vanlige er at barnevernet får melding om uheldige forhold via rapporten eller muntlige tilbakemeldinger. Det er først og fremst ved åpenbart negative forhold, som tydelig ruspåvirkning hos foreldrene, at en del samvær stanses. Det er imidlertid flere avgjørelser og dommer som konkluderer med å redusere antall samvær. I disse slutningene åpnes det for at tilsynsfører også skal ha lavere terskel for å avslutte de gjenstående samværene. Det er mors eller fars invaderende eller negative oppførsel, barnets ønske om å avslutte samværet, og rus hos foreldrene som da trekkes frem som klare årsaker til å avbryte før samværet er slutt. I en avgjørelse fra 2012 kommer dette klar frem: *”Tilsynsfører avbryter samvær om samtalene er uheldig for datter. Tilsynsførers oppdrag er å sjekke ut at mor fortsatt er frisk nok til selv å gjennomføre samvær, samt å forhindre at samtaler dreier i uheldig retning”* (FNV-2012-320-HSF). Tilsynsfører skal her vurdere mors psykiske fungering, lytte til hva som blir sagt, vurdere hvordan samtaletemaene oppfattes av barnet og avbryte samværet dersom mor ikke lar seg korrigere. Disse oppgavene krever kunnskap om voksnes psykiske helse, familieprosesser og barnevernfaglig kompetanse, da barnet her er i en særlig utsatt posisjon.

En tilsvarende situasjon beskrives mer detaljert i en fylkesnemdsak fra Agder: *”(viser til) tilsynsførers rapport om å gripe inn på grunn av mors spontanitet (...) Mor er invaderende og det er nødvendig med tilsyn”* (FNV-2012-155-AGD). Her videreføres tilsyn under samvær. Fylkesnemnda anser imidlertid det å invadere som så skadelig for barnet at tilsynsfører oppfordres til å avbryte samværet dersom mor fortsetter med å være overinvolverende.

Å avbryte samvær på grunn av hva samtalen handler om, hvordan noe snakkes om eller tydelig negativ adferd hos foreldrene, krever myndighet hos tilsynsfører. I 11 av de 29

fylkesnemndsakene der tilsynsførers rapporter og/eller vitnemål ble nevnt, var det mors og/eller fars negative adferd og samtaleemner på samvær som ble viktige for saken.

Det skal mye til for en tilsynsfører å avbryte samvær begrunnet i samtaler, ikke minst fordi barnet da er tilstede og vil observere konflikten. En kan bli redd for at de negative forholdene eskaleres og at foreldrene setter seg til motverge og blir sinte, slik at barnet blir mer skadelidende enn om samværet fortsatte. Med mindre situasjonen er klart alvorlig og krenkende, vil tilsynsfører, ved å avslutte samværet og bringe barnet ut, kunne komme til å signaliserer at det har oppstått en faresituasjon, noe som kanskje vil gjøre etterfølgende samvær vanskeligere. Handlinger som støtte opp om trygghetssøkende strategier, som i neste omgang befester faren barnet eventuelt føler, vil kunne gjøre vondt verre på sikt (Berge og Repål 2004, 106). Alternativet kan derfor være at tilsynsfører forsøker å gjennomføre samværet, ved selv å ha en mer fremtredende og styrende rolle.

Tilsynsfører kjenner ikke til alle forhold rundt omsorgsovertagelsen, og har kanskje begrenset informasjon om hva som er de tungtveiende årsakene til at det er satt inn tilsyn under samvær. Dersom vedkommende er usikker på om barnets trygghet på samværene er tilstrekkelig ivaretatt, skal tilsynsfører beskrive situasjonene i rapporten og melde i fra til barneverntjenesten. Barneverntjenesten kan dermed eventuelt vurdere om det er nødvendig med ny behandling av samværssaken.

6.4. Teori og praksis – spesifikke mandat

En rekke ulike oppgaver ble tildelt tilsynsfører i utvalget i denne studien.

Tilsynsføreroppdraget ser som sådan ut til å være et slags rammeverk, der fylkesnemnda, domstolen eller barneverntjenesten har anledning til fylle inn faglig funderte oppgaver i forhold til hva som kan sies å være til barnets beste i hver enkelt sak. Alle barn er unike i kraft av egen konstitusjon, har ulike livserfaringer og opplevelser, og utfordringene er gjerne sammensatte. Foreldre er også forskjellige, med ulike problemer, styrker og svakheter, de må derfor møtes ulikt. For barneverntjenesten vil ønsket være at tilsynet først og fremst trygger barna, slik at de profiterer på samvær med foreldrene. Spesialist i klinisk psykologi og forskningsleder ved barnevernets utviklingscenter Toril Havik, påpeker at et minstekrav ved samvær bør være å støtte opp om arbeidet barnet må gjøre for å forandre på sine grunnleggende antagelser om seg og foreldrene (Bunkholdt 2010, 135).

6.4.1. Observasjon av samspill og samhandling

I en rekke nemndsavgjørelser og dommer kommer det frem at der det ikke er rusproblematikk og vold, er det uheldige samspill mellom barnet og foreldrene som først og fremst tilsier tilsyn. I enkelte nemndsavgjørelser forstås en ut i fra redegjørelsen av saken at tilsynsfører tildeles oppgaven å observere samspillet. Oppgaven fremkommer da som et resultat av fyldige utredninger om hvordan tidligere samhandling har vært uheldig for barna. Av de i alt 55 fylkesnemndsaker er det likevel kun i ett tilfelle at tilsynsfører konkret pålegges å observere samhandlingen: ”Tilsynsfører skal trygge barnet og gripe inn hvis samspillet mellom foreldre og barn ikke i tilstrekkelig grad skjer på barnets premisser” (FNV-2008-103-BUS).

Hva som her menes med at ”samspillet ikke i tilstrekkelig grad skjer på barnets premisser” er en faglig vurderingssak, noe nemnda sannsynligvis anser som utfyllende nok, idet saken henvises til videre oppfølging av barneverntjenesten. Barnets behov og formålet med tilsynet skal tas i betraktning når rett tilsynsfører blir utpekt, og det er barneverntjenesten som har ansvar for at pålegget blir fulgt opp (BLD Q-1220 B). Men igjen er det opp til barneverntjenesten om barnevernfaglig kunnskap skal være påkrevet ved tilsetting av tilsynsfører i saken.

I en dom fra høyesterett blir også samhandlingen utfyllende beskrevet, og det slås fast at tilsyn er nødvendig. I dommen står det oppsummerende: ”Allerede fra starten av fungerte disse (samværene) dårlig. Dette fremgår blant annet av observasjoner fra tilsynsfører og erklæringen fra fostermor” (HR-2004-112-A-Rt-2004-1046). Om tilsynsfører opprinnelig hadde i oppgave å vurdere samhandlingen fremkommer ikke av dommen, men tilsynsførers observasjoner blir likevel tillagt vekt.

I noen få tilfeller i studien fører tilsynsførers observasjon av samspillet mellom foreldrene og barnet til at tilsynet fjernes. Risikoforholdene som tidligere tilsa tilsyn under samværene er redusert og det er ikke lenger slik at barnet er i fare dersom det treffer foreldrene sine alene. Dette kommer frem i en nemndsavgjørelse fra Oslo: ”Mor klarer i stor grad å gjennomføre utviklingsstøttene samvær” (FNV-2012-671-OSL). Denne moren hadde tidligere ikke vært i stand til å gjennomføre gode samvær, men forhold rundt henne hadde endret seg og hennes generelle foreldrekompetanse var bedret.

Tilsynsfører må i observasjon av samspillet mellom barna og foreldrene være årvåken for den utvekslingen som skjer på samværet, og for dette formål ha kunnskap om hvordan oppbyggende og nedbrytende samspill arter seg. Samlet sett dreier dette seg om barnets

mulighet til å ta initiativ og responsen barnet får på det barnet snakker om og gjør (Killén 2009, 208). Hvilken samværskontekst barnet opplever å være i viser seg gjennom hvilke følelsesuttrykk barnet viser, hva det sier og ikke sier, aktivitetsnivå og konsentrasjonsevne. Hvor stor grad av flyt det er i samtalene og om samspillet er preget av gjensidighet, sier også noe om hvor trygt og ivaretatt barnet oppleves å være på samværet. Om foreldrene formidler optimisme eller pessimisme kan dette også være nyttig å følge med på (Kvillo 2010, 59-75, 209). Foreldrenes samværskompetanse viser seg ved evne til involvering, turtaking, sensitivitet og engasjement overfor barnet. I hvilken grad foreldrene klarer å tilrettelegge for felles opplevelse, og om de er i stand til å gi ros og sette grenser, forteller også mye om foreldrenes evne til å møte barnet. Når det gjelder spebarn vil foreldrenes evne til å være tilgjengelige si noe om hvor oppmerksomme de er for barnas behov. Foreldrenes evne til å ta imot informasjon og speile barnets uttrykk og følelser kan være uttrykk for deres potensiale til å gi omsorg (Gulbrandsen 2006, 115).

I barnevernssaker der årsakene til omsorgsovertagelsen er flere, er det nærliggende å tenke at barnets følelse av trygghet på samvær er skrantende. Det handler ikke bare om det gode ved å føle seg trygg, men fravær av det som kan gjøre en utrygg. Dersom barnet på samvær stadig opplever situasjoner som minner om den fortidige omsorgssvikten det ble utsatt for, vil dette kunne hemme deres mulighet for å ”leges” og utvikles (Killén 2009, 58). Å føre tilsyn i disse komplekse sakene krever at tilsynsfører vet hva som skal til for å skape gode forhold rundt barna. Samvær preget av utviklingsfremmende emosjonell kontakt, stabilitet og lavt konfliktnivå vil kunne gi barnets en følelse av trygghet (Koch og Walstad, 2005, 33). Dersom samværskompetansen derimot er svak, kan en tilsynsfører med tillit hos foreldrene og god faglig kompetanse, kunne hjelpe til ved å være en mer aktiv deltager på samværene. Tilsynsfører kan da forsøke å være i forkant av det som skjer, avlede oppmerksomheten dersom foreldrene opptrer uheldig, og reagere på barnets utspill på en positiv måte. Å støtte opp om at det ikke alltid er så lett for foreldrene å vite hvordan de best kan være i møte med barnet sitt, kan være en måte å alminneliggjøre forholdene for barnet på.

6.4.2. Oppmerksomhet på rusmisbruk

For fosterbarn som har vokst opp med rusmisbruk, kan samværet bære preg av frykt, skyldfølelse og sorg. De kan vegre seg mot samvær, grue seg i dagevis, sove dårlig og være ukonsentrert, aggressive og ”umulige” etterpå. Dette til tross for at barna på samværet utfolder seg på en slik måte at tilsynsfører kan anse samværet som ”bra”. Det er faglig uenighet om det er oppbyggende eller nedbrytende for barn å ha samvær med foreldre som har store

utfordringer med blant annet rusmisbruk (Bunkholdt 2010, 134). Den gjengse oppfatningen i Norge i dag ser ut til å være at barn har godt av å få et realistisk bilde av foreldrene, noe som vil kunne hjelpe barnet til forstå hvorfor det måtte flytte (Haugli og Havik 2010, 113).

Fare for ruspåvirkning hos foreldre fremheves ofte når det er snakk om særlige grunner til tilsyn under samvær. I nesten halvparten av de 55 fylkesnemndssakene i denne studien er det rusproblematikk som er årsaken til omsorgsovertagelsen. I flere av avgjørelsene og dommene nevnes rusmisbruk spesielt, fordi det i disse sakene foreligger en reel fare for at de ruser seg før samværet. Å være ruspåvirket ansees også som en opplagt avbrytelsesgrunn, som her, i en nemndsavgjørelse fra 2008: ”Ruspåvirkning under samværet må føre til at samvær avbrytes” (FNV-2008-103 BUS). Her åpnes det ikke bare for at tilsynsfører avlyser samværet før det er startet opp, men også avbryter dersom forelderen virker ruset. Det forventes da at tilsynsfører besitter myndighet nok til å avbryte samværet, og innehar barnevernfaglig forståelse av hvordan barn påvirkes negativt av rusmisbruk.

I en annen fylkesnemndssak gjelder det samme, tilsynsfører er en kontrollør i forhold til om forelderen er ruset: ”Mors problemer med rus (...) og uhensiktsmessige opptreden (...) begrunner adgang til tilsyn” (FNV-2009-140-AGD). Det er altså foreldrenes oppførsel og ruspåvirkningen som begrunner tilsynsførers tilstedeværelse.

Tilsynsfører har liten mulighet til å kontrollere ruspåvirkning på annen måte enn via generell viten om hvordan man lukter og fungerer ved alkohol- og/eller narkotikapåvirkning. I praksis betyr det at dersom foreldre er synlig ruset på samvær, vil dette ansees som en god nok grunn til å stoppe samværet. Tiltross for at det i nesten halvparten av tilsynssakene var rusproblematikk som lå til grunn for omsorgsovertagelse, var det kun rapportert 2 tilfeller av ruspåvirkning under samvær. Om tilsynsfører i de øvrige sakene er inkompetent til å vurdere ruspåvirkning, eller om det forholder seg slik at rusmisbruk på samvær reduseres ved innsetting av tilsyn, er uklart.

Fra et familiesystemisk perspektiv er det ulike måter å forstå virkninger av rusmisbruk i familien på. Fra et strukturelt familieterapeutisk perspektiv vil en kunne hevde at når foreldre ruser seg vil hierarkiet i familien rokkes. Foreldreskap krever evne til å ta vare på, holde kontroll og vise vei (Minuchin 1974, 59). Ruspåvirkede foreldre har oftest store problemer med å vise ansvarlighet overfor barna, og resultatet av foreldrenes manglende evne til å vise omsorg og være ansvarlige voksne, er barn som blir utrygge og stresset (Kvelling 2010, 354). Fra et strategisk familieterapeutisk perspektiv vil rusbruk kunne bli sett på som en strategi for

å håndtere et relasjonelt problem i familien på. Strategien vil føre til ubevisste automatiske reaksjoner hos de andre familiemedlemmene, og reaksjonene opprettholder strategien for å håndtere problemet (Dallos og Draper 2010, 50). Barn av rusmisbrukene foreldre vil derfor ubevisst kunne innta en spesiell posisjon i forhold til foreldrene, basert på bevisste og ubevisste erfaringer de har om sin egen rolle i familien (Kvello 2010, 352).

Det fremkom ikke av avgjørelsene eller dommene hvordan tilsynsfører skal avbryte samvær når foreldrene er ruset, uten at dette oppleves skremmende for barna. Jeg undersøkte derfor hvordan rusproblematikk ble håndtert av Kirkens Bymisjon, som har en rekke tilsynsoppdrag for ulike kommuner i Norge. I en samtale med leder for Myrsnipa i Oslo, Bjørnar Bakker, kom det frem at deres måte å løse rusproblematikk hos foreldre på, var å avtale at foreldrene kom til samværslokalet en halv time før samværet skulle starte. Dette for å unngå at barnet ble konfrontert med foreldre som var synlig ruspåvirket. Bakker fortalte videre at de hadde god erfaring med å appellere til ruspåvirkede foreldre om å avlyse samværet, ved vennlig å snakke med foreldrene om at både de og barna hadde større glede av å være sammen dersom foreldrene var «nykter» eller edru. Det viste seg at det ikke skulle større forklaring til, før foreldrene var enige og konfliktene uteble.

6.4.3. Å forhindre fysisk og psykisk vold, overgrep og kidnapping

Det som først og fremst slår en når en leser lovtekster, rundskriv, fylkesnemndsavgjørelser og domsslutninger er at tilsynsfører har en åpenbar kontrollfunksjon. Barnets behov for trygghet under samvær må ivaretas, derfor innsettes tilsyn. Tilsynsfører under samvær overvåker og kontrollerer at foreldrene ikke utsetter barnet for psykisk eller fysisk overlast. Det handler først og fremst om å kontrollere at foreldrene fungerer rimelig greit i de timene samværet varer: ”Tilsynsordningen skal videre avgrenses mot oppgaver som kun innebærer å føre en særskilt kontroll med samværsforeldre, uten at tilsynet relateres til samværet som sådan” (BLD Q-1220 B §1). Tilsynsfører skal altså holde fokus på foreldrenes oppførsel, fremfor å vurdere om samværet som helhet fungerer bra.

I 4 av de 55 fylkesnemndssakene i studien var mistanke om seksuelle overgrep hele eller en del av årsaken til omsorgsovertagelsen. Å beskytte barnet mot overgrep på samvær var grunnen til at det ble satt inn tilsyn. I 5 andre saker var mistanke om fysisk og psykisk vold årsaken til omsorgsovertagelse og også grunnen til at det ble satt inn tilsyn ved samværene. Resultatet viser dermed at av 55 fylkesnemndssaker der det blir satt inn tilsyn under samvær, var 9 av disse på grunn av fare for fysisk og/eller psykisk vold og overgrep. I flere av

domsavsigelsene i ting- og lagmannsretten nevnes fare for kidnapping, men her ser det ut til at også andre årsaker er grunnen til at det settes inn tilsyn.

Bare ved sin tilstedeværelse vil tilsynsfører være et hinder for fysisk vold, overgrep og kidnapping, men det forekommer likevel at foreldre finner en anledning til å utøve frihetsberøvelse, overgrep og vold på samvær. Barneverntjenesten har mandat til å sette inn flere tilsynsførere i saker der man tenker at det er overhengende fare, og barnevernet kan da bestemme at samværene skal være andre steder enn hjemme hos foreldrene (BLD Q-1220-B §5, 3). Det ansees i utgangspunktet som bra for barn å komme til tilbake til hjemmet for å se at det eksisterer (Bunkholdt 2010, 141). Men i saker der fare for kidnapping, vold og overgrep er en realitet, vil samvær på et nøytralt sted være tryggere. Mange av barna trenger først og fremst å se at foreldrene lever, og få en følelse av sin opprinnelse.

I saker der mistanke om fysisk vold og overgrep er størst, er også omsorgssvikten svært tydelig. Barna har tidligere gjerne vært viklet inn i en kompliserte prosesser, der den psykiske virkningen kan utgjøre den mest langvarige og mest belastende skaden (Killén 2009, 41). Barn som opplever vold og overgrep utvikler ofte både kognitive og emosjonelle problemer, og redselen for at volden og overgrepene skal gjenta seg blir en del av foreldrenes maktapparat. Ved overflytting til fosterhjelp forsøker hjelpeapparatet å gi barna erfaringer som er livsfremmende, og samvær kan bevisst eller ubevisst minne barna om de traumatiske opplevelsene som de gjerne forsøker å glemme. Tilsynsførers jobb i disse sakene handler derfor ikke bare om å forhindre vold og overgrep, de handler også om å demme opp for den redselen som kan bli aktivert i møtet med foreldrene. Foregår samværet på et nøytralt sted med tilsynsfører aktivt tilstede, vil dette redusere faren for gjentakelser betraktelig. Slike saker krever imidlertid en tilsynsfører med kunnskap om foreldreskap og omsorgssvikt.

Marius Råkil, psykologspesialist og direktør for behandlingssenteret Alternativ for Vold i Oslo, uttaler i boken *Bjørnen sover* (2007) at noe av det viktige organisasjonen gjør er å fjerne det unyanserte bildet folk har, av at de som utøver vold er noen uhyrer. For barn som har foreldre som har utøvet vold mot dem selv eller andre familiemedlemmer, kan kanskje trygge samvær hjelpe barna til å få et mer utvidet bilde av foreldrene. Dersom tilsynsfører er en person barnet føler seg trygg på og kjenner, kan etter- prat med barnet om hendelser på samværet være et godt utgangspunkt for å bearbeide opplevelsene. Å få lov til å sette ord på et mer differensiert syn på foreldrene, kanskje i tråd med deres egen oppfatning, kan være en måte å realitetsorientere seg på.

Å få oppleve positive, forutsigbare samvær med foreldre som barnet har mange tidligere vonde erfaringer med, kan føre til at barnet kan redefinere noe av sin oppfatning om hvem foreldrene er. Dette kan på sikt føre til at barna klarer å skille mellom det foreldrene har gjort, og det de er. Gode opplevelser med foreldrene kan dermed endre eller styrke barnets inntrykk av at foreldrene også har positive egenskaper, noe som kan føre til at barnet selv også kan se det positive i seg (Koch og Koch 1995, 111). Innenfor narrativ familieterapi er nettopp jakt på unntak en av strategiene en bruker for å hjelpe andre til å redefinere forhold og erfaringer på (White 2009, 59). Om barnet får nye og gode opplevelser med foreldrene, vil disse kunne restrukturere historiene de allerede har om sin barndom. I følge narrativ terapeut Michael White (1948-) forstår mennesker nåtiden og fremtiden ut i fra de historier de bærer på om sin fortid. En følgevirkning av tidligere historier er at historiene skaper et «kart» en nå og i fremtiden orienterer seg etter. Fortidige historier bærer med seg implisitte begrensninger og muligheter, og disse former ens syn på de muligheter som finnes i fremtiden (Haaland 2005, 106). Dette innebærer at dersom opplevelser med nære relasjoner i barndommen for en stor del er vonde, vil dette være med på å sette begrensninger i forhold til hva barnet kan tro på angående fremtiden. Dersom barna det her er snakk om får nye, gode opplevelser med foreldrene, og tilsynsfører har anledning til å snakke med barna etterpå, kan dette føre til at barna får en utvidet forståelsen av sin fortid. Dette kan i neste omgang utvide det indre «kartet», det vil si mulighetene barnet kan se for seg i fremtiden.

Haugli og Havik konkluderer i boken *Samvær i barnevernssaker* (2010) med at tilsynsfører bør være en person barnet kan samtale med før og etter samvær. Samtalenes mål bør være å bearbeide følelser knyttet til konkrete hendelser på samværet, men også i forhold til foreldrenes funksjonsevner (Havik og Haugli 2010, 149). Det er nærliggende å tenke at tilsynsfører bør ha kunnskap om sentrale forhold som kan ha betydning for oppfølgingen av barnet under samværene, slik at vedkommende blir i stand til å forstå hva barnet eventuelt reagerer på. Mange barn har reaksjoner etter samvær, som i styrke ikke ser ut til å stå i forhold til hendelser på selve samværet (Bunkholdt 2010, 130). Misforholdet mellom åpenbare før- og etterreaksjoner, som søvnproblemer, apati og aggresjon, og tilsynelatende ubetydelige hendelser på samværet, er forholdsvis hyppig forekommende (Haugli og Havik 2010, 110). Dersom tilsynsfører kjenner til hva som kan utløse vonde følelser hos barna, vil vedkommende kanskje raskere kunne komme barnet i møte og lettere kunne formidle rett informasjon til de daglige omsorgspersonene, så som fosterforeldrene.

6.4.4. Å forhindre at andre enn foreldrene kommer på samvær

Å være mest tilknyttet mor og far og å leve som en kjernefamilie, er grovt sett en kulturelt betinget aktivitet (Kavli 2004, 299). I mange kulturer der det blant annet er mer vanlig med stor-familier og utstrakt kontakt med slekten, er det muligens grunn til å anta at tilknytningen forløper noe annerledes enn i Norge. Det anses likevel som nokså universelt at barnet primært knytter seg til en eller to omsorgspersoner, som mor og far, og at kvaliteten på dette tilkynningsforholdet er viktig for den senere utviklingen (Smith i Gulbrandsen 2006, 165).

Vanligvis setter barnevernet begrensninger i forhold til hvem som skal være på samværet, slekt har ikke krav på samvær etter barnevernloven dersom foreldrene er i live, er tilgjengelige og selv har samvær (bvl § 4-19). Samvær er ment å være en måte å opprettholde kontakt med opprinnelsesfamilien på, og bare i visse tilfeller kan andre enn foreldrene etter vedtak i fylkesnemnda eller i retten få samvær med barna. Det er likevel slik at dersom barna har samvær med foreldrene, er det disse barnevernet anser som viktigst for barnet. For mennesker fra andre kulturer kan det fremstå som uforståelig at ikke barnet skal opprettholde en viss kontakt med resten av storfamilien. Et omsorgssviktet barn kan dessuten ha knyttet seg sterkere til andre personer enn foreldrene, og det kan ha vært disse som tok seg av barnet da mor eller far ikke var istand til å ta seg av det. Tilsynsfører har imidlertid et ansvar for at barnet får rom og tid til trygge samvær med kun foreldre, dersom ikke annet er bestemt.

Når tilsynsfører settes inn ved samvær er det vesentlig grunner for at barnet skal trygges og skjermes. I kun én avgjørelse og noen få dommer kommer det til uttrykk at barnet skal skjermes mot at andre enn foreldrene kommer på samværet, og det fremgår av avgjørelsene at dette er årsaken til tilsynet. Det er altså slik at tilsyn kan benyttes dersom utenforstående forhold kan sies å utgjøre en trussel for barnet. I nevnte saker blir fare for retraumatisering nevnt som årsak til avgjørelsen om å beskytte barnet på samvær. Retraumatiseringen, det vil si gjenopplevelse av tidligere traumatiske forhold og situasjoner, skal forhindres ved tilstedeværelse av en tilsynsfører: ”Tilsyn er et kontrolltiltak på grunn av at mors ekskjæreste kan komme, noe som kan føre til retraumatisering” (FNV-2012-307-OSL). Her frykter man at dersom ekskjæresten til mor dukker opp, vil ikke mor klare å forhindre at vedkommende møter barnet. Barnet vurderes da til å kunne ta uforholdsmessig stor skade av samværet.

6.4.5. Å gi råd og veiledning

Når barn blir flyttet i fosterhjem og dessuten må ha med tilsynsfører på samvær, sier det seg selv at forholdene i og mellom familiemedlemmene kan være skadelig for barnet. Dersom

tilsynsfører blir bedt om å veilede og råde direkte eller indirekte, er det grunn til å tro at foreldrekompetansen ansees som svak. Å forstå familiesystemets problemer ut i fra en strukturell familierapeutisk tankegang kan da være nyttig. Familiehierarkiet fungerer ikke som det skal og foreldreevnene er svake. Tilsynsførers oppgave vil være å styrke foreldrenes evne til å være de som er større, sterkere, varmere og klokere, eller, dersom dette ikke er forsvarlig eller realistisk; at tilsynsfører selv er den tydeligste og klareste.

Av 55 avgjørelsene fra fylkesnemnda, var det i alt 8 saker der veiledning skulle foretas av tilsynsfører. Hvilke type veiledning det siktes til fremkom ikke helt klart i alle sakene.

Veiledningen var imidlertid ment for foreldrene, det er derfor nærliggende å forstå det slik at det dreide seg om å rettlede og råde i forhold til hvordan foreldrene kunne forstå og komme barnet møtet på en stimulerende, ivaretagende og oppbyggende måte. For at veiledningen skal ha en funksjon er det i disse tilfeller nødvendig at tilsynsfører har relevant faglig kunnskap. Også i enkelte av dommene var det forordnet veiledning, uten at det ble kom klart frem om det var tilsynsfører som skulle veilede foreldrene, eller hva den skulle gå ut på. I enkelte nemndsavgjørelser var veiledingsoppdraget noe mer spesifisert, slik som i denne fra 2007: *”(tilsynsfører skal) gi råd og veiledning, særlig om samboers adferd og samspill med barna, planlegge i grove trekk for å gjøre samværene til en positiv opplevelse for barna. Gi informasjon til barna i forkant av alle samvær”* (FNV-2007-44-OPP). Det kan her synes som at samværene ikke vil kunne la seg gjennomføre uten at tilsynsfører er delaktig i både planlegging og gjennomføring.

Tilsyn under samvær der det skal være veiledning før, underveis, og/eller etter, kan være utfordrende for en tilsynsfører som ikke kjenner til barnet eller saken. Samarbeid med barneverntjenesten er vesentlig, for å klargjøre hva som er foreldrenes utfordringer, barnets sårbarhetsfaktorer og målet for veiledningen. Det er likevel slik at for en del foreldre er det den generelle omsorgskompetansen som er svak og veiledningen vil da være situasjonsbetinget.

Når det gjelder veiledning på selve samværet er utfordringen for tilsynsfører å hjelpe foreldrene, uten at man samtidig fratrar dem autoritet som voksne. Et vesentlig moment med tanke på veilederrollen er å huske på at foreldre som har mistet omsorgen, likevel kan være gode omsorgspersoner i gitte situasjoner. Man kan på forhånd avtale med foreldrene at tilsynsførerveiledningen på samværet først og fremst vil være i form av å opptre som rollemodell (Killén 2009, 327). Veiledningen kan for eksempel gjennomføres ved at

foreldrene kaster ett blikk på tilsynsfører når det trenger å bli vist hvordan barna bør håndteres. Tilsynsfører kan da gå inn i situasjonen uten å markere at vedkommende overtar foreldrerollen. Veiledning både under og etter samvær kan være løsningsfokuserte og støttende samtaler som handler om å styrke det positive i kommunikasjonen og omsorgsevnene. Etter samvær kan tilsynsfører for eksempel la foreldrene beskrive et mål de har for de neste samværene, og hjelpe foreldrene til å lete etter tegn på at de nærmer seg målet. Holdningen bør da være at forholdene i familien bedres ved bare små skritt i riktig retning og at det å gjøre noe nytt er lettere enn å slutte med noe (DeJong og Berg 2005, 27). Et mål kan for eksempel være at far ønsker at datteren er mer trygg på ham som voksenperson, og så utforske hva far mener dette innebærer. Et tegn på måloppnåelse kan eksempelvis være at datteren søker trøst hos far dersom hun skader seg. Dette fordrer imidlertid at tilsynsfører har god kjennskap til bakgrunnen for omsorgsovertagelsen.

Samværet skal enten styrke relasjonen eller være en arena for opprettholdelse av kontakten. Det er ikke rom for å ta opp vanskelige og vonde forhold i fortiden, fokuset er her og nå, og fremover. Innen løsningsfokuseret familieterapi er en av hovedideene at det er lettere å finne nye løsninger enn å bli kvitt problemene. Tanken er at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom problemer og løsninger, man forsøker å overse forutinntatte forståelser om hva som har vært og fokusere på hva som ser ut til å gjøre situasjonen bedre (DeJong og Berg, 2005, 23). I tilsynsførers praksis vil dette bety å gjøre mer av det som fungerer og å være vår på alt som ser ut til å lette situasjonen for barnet. Ideen er å fokusere på det som fører til glede og harmoni, fremfor utrygghet og konflikter. Om tilsynsfører mester å ha en respektfull og ikke-dømmende holdning til familien, legges forholdene tilrette for tillitsskapende prosesser på samvær (ibid., 263). Økt trygghet mellom familiemedlemmene kan i neste omgang føre til at familien fokuserer på positive situasjoner på samvær, fremfor å fryse fast i negative følelser og vonde fortidige opplevelser.

Mange foreldre som har mistet omsorgen for barna sine er naturlig nok usikre på seg selv som foreldre. Et positivt fokus på foreldrenes kompetanse vil kunne gi foreldrene en følelse av å ha noe å bidra med i forhold til barna. Det er likevel slik at en utelukkende positiv holdning til samhandlingen ikke vil øke omsorgskompetansen i forhold til barna. Det er nødvendig at foreldrene også erkjenner hvilke svakheter de kan styrke (Killén 2009, 188).

Ved generelt svak omsorgskompetanse er det å veilede i hvordan man kan vise respekt for barnets individualitet og følelser, noe som sannsynligvis vil kunne øke sensitiviteten overfor

barnet. Rent konkret kan det oppmuntres til å forsøke å komme barnet i møte ved å legge til rette for aktiviteter barnet har interesse for og mestrer. Å støtte, oppmuntre og å prøve å forstå hva barnet formidler, er grunnleggende kvaliteter for å knytte gode relasjoner (Rye 2007, 207). Fordi en del omsorgssviktede barn har mange vonde opplevelser å se tilbake på, vil et fokus på at samværet skal være et hyggelig møte de alle får lyst til å gjenta, kunne være et overordnet mål.

Veiledningen kan også innebære å hjelpe foreldrene til å akseptere at barna nå får oppdragelsen av fosterforeldrene. Tilsynsfører kan minne foreldrene på at barna av den grunn heller bør avledes og roes, enn at foreldrene grensesetter hardt for å markere autoritet. Aktivitetene bør bære preg av foreldrenes inntoning, og praten kan gjerne dreie seg om det de blir opptatt av mens de holder på. Ved å sørge for at samværet også inneholder stunder med ro, som lesing, spising eller prat, viser foreldrene at de er tilstedeværende og tilgjengelige også mentalt.

Viktige momenter i en generell veiledning er å forsøke å unngå å gjenoppta destruktive samspillmønstre. Foreldrene kan sitte fast i en forestilling om barnet, som ikke lenger stemmer med virkeligheten. Barnet kan ha gjennomgått en utvikling uten at foreldrene har fått med seg endringene. For å demme opp om den vonde følelsen av ikke å ha fått vært tilstede i barnas liv mens utviklingsendringer har foregått, kan foreldrene komme til å holde fast i sitt gamle bilde av barna, gjerne som yngre og mer hjelpeløse enn de er (Bunkholdt 2010, 141). En hjelp til foreldrene kan da være å påpeke at det uansett betyr mye for barna at foreldrene støtter opp om dem. Å formidle kunnskap om barnets mestring og å foreslå aktiviteter der barnet mestring kan vises, kan gjøre at barna opplever seg sett og møtt, og foreldrene føler at de tar del i utviklingen.

Også for barna kan det faktum at de nå har daglig omgang med andre voksne med foreldrefunksjon enn foreldrene, være vanskelig. Barn som flyttes i fosterhjem kan få problemer med lojaliteten, de kan bli usikre på om det å knytte seg til fosterforeldrene er det samme som å slå hånden av fortiden og foreldrene (Bunkholdt 2010, 100). Om foreldrene klarer å vise interesse for dagliglivet til barna og viser begeistring for barnets utvikling, kan dette gi barna følelse av at de er på rett vei og at det å bo i fosterhjemmet anerkjennes av foreldrene. Barnet kan da i neste omgang hjelpes til å se på fosterforeldrene som gode voksne som foreldrene har tillit til. Barnet støttes på denne måten i at det er ”lov” å være glad i både foreldrene og fosterforeldrene, noe som er gunstig for identitetsutviklingen (Kock og Kock

1995, 123). Dersom foreldrene kjenner til dette aspektet, kan de kanskje få erkjennelsen av at de fortsatt betyr noe for barna, til tross for at barna også knytter seg til fosterforeldrene.

6.4.6. Å forhindre enkelte samtaleemner

En av måtene barn overlever på i vanskelig livssituasjoner er å påta seg skylden for mors og/eller fars dårlige foreldreadferd (Killén 2009, 151). Barna kan ha opplevd omfattende omsorgssvikt uten at de klarer å se at de selv ikke er skyld i det som har utspilt seg. Når en likevel ønsker at barna skal ha samvær med foreldrene, kan dette være begrunnet i at barnas skyldfølelse reduseres dersom samværene er velfungerende (Koch og Walstad 2005, 34).

Dersom tilsynsfører sørger for å observere samtalene, kan foreldres eventuelle ansvarliggjøring av barna korrigeres. Et positivt fokus på det som fungerer og vennlig avvisning av premissene i ansvarsforholdene, vil være gunstig.

I en del dommer og fylkesnemndsavgjørelser blir det påpekt at tilsynsfører må følge godt med på samtalene mellom foreldre og barn, og gripe inn og styre disse. Dette forutsetter en ganske stor grad av involvering i samværet. I 13 av de 55 nemndssakene i undersøkelsen var det blant annet redusert eller manglende omsorgsevne som førte til omsorgsovertagelse. På slike samvær vil det være nærliggende å tenke at tilsynsfører må være noe mer delaktig, spesielt dersom barnet er ungt. Psykisk sykdom begrunner heller ikke sjelden en mer aktiv tilsynsfører som kan normalisere forholdene på samvær og være ”på” under samtaler og samhandling. Psykisk helsevern innbefatter også å hjelpe foreldrene til å utøve foreldreskapet på en mer hensiktsmessig og god måte for barna (Skårderud m. fl. 2010, 226). Ved mistanke om psykisk vold er det selvsagt maktpåliggende å være synlig og tydelig, og det er da særlig ved samtaler at utfordringen vil være størst. Balansen mellom å la foreldre og barn oppleve samværet som givende og privat, men likevel involvere seg i samtalene, krever finfølelse og mentaliseringsevne hos tilsynsfører. I flere av avgjørelsene i utvalget gis det forholdsvis uklare føringer for hvordan tilsynsfører skal klare å styre samtalene om nødvendig. Det blir da viktig at barneverntjenesten informerer tilsynsfører om hvordan forholdene i familien har vært og er, og at tilsynsfører har god faglig kompetanse.

Det å gripe inn i samtaler og styre disse er som nevnt lite utdypet i avgjørelsene og dommene. En avgjørelse fra Fylkesnemnda i Oslo kan illustrere dette: ”*Tilsynsfører korrigerer for samtaler*” (FNV-2009-320-OSL). Her forventes det at tilsynsfører er delaktig i samtaler, og om nødvendig; overstyrer foreldrene under samtalene. I en annen avgjørelse fra fylkesnemnda kommer det også tydelig frem at tilsynsfører må være aktiv deltager, men her

er mandatet tydeligere: ”Tilsynsfører skal trygge barna (og sørge for at de unngår å bli) utsatt for handlinger og uttalelser som påvirker i negativ retning. Tilsynsperson følger nøye med på kommunikasjonen og hva som skjer” (FNV-2012-287-OSLO). Tilsynsfører skal her være på vakt overfor situasjoner og samtaler som barnet kan bli skadet av. Hva dette innebærer kommer ikke klart frem i avgjørelsen. Hentydningen til at foreldrene kan komme til å påvirke barnet i negativ retning, forteller imidlertid noe om nødvendigheten av at tilsynsfører har faglig kompetanse på omsorgssviktede barn og foreldreskap.

En av målsetningene med samvær er å unngå at barna kommer i en lojalitetskonflikt mellom fosterforeldre og foreldrene (Bunkholdt 2010, 140). Det som fremkommer implisitt i utvalget i oppgaven er at en frykter at foreldre på samværet skal snakke med barnet om hvor barnet eventuelt skal bo senere. Dette er forhold som er uheldige, uansett samvær. Så lenge tilbakeføring ikke har skjedd må man holde seg til de avgjørelser som er fattet. Har barnet flyttet i fosterhjem skal det ikke snakkes om en eventuell ankesak, også negativt snakk om fosterhjemmet er uaktuelt. I en del av avgjørelsene og domsslutningene blir det satt inn tilsyn blant annet for å forhindre at samværene blir en arena for samtaler som har å gjøre med omsorgsovertagelsen, som i denne fra 2011: ”(...) tilsyn fordi en anså det var en ikke ubetydelig risiko for at begge foreldre vil kunne forsøke å påvirke barna til å endre sine tidligere forklaringer” (THAUG-2011-146744). I denne saken er det såpass stort språk mellom hva foreldrene har fortalt om forholdene hjemme og hva barna har sagt. Tilsynet her er derfor grunnet i selve saksgangen, noe som gir åpning for at tilsynet kan komme til å bli trukket når alle avgjørelser er tatt.

En tilsvarende situasjon skisseres opp i en annen fylkesnemndssak: ”Tilsynsfører må passe på at ikke mor bruker samværene til å påvirke barna” (FNV-2012-31-TEL). Tilsynsfører blir videre bedt om å avbryte samværet dersom mor ikke lar seg stoppe i å påvirke barna til å tale hennes sak. Enda en sak peker på dette forholdet: ”Tilsynsfører må også ha mulighet til å gripe inn hvis guttens trygghet i sin nye omsorgsbasis trues, f.eks. ved at foreldrene forteller barnet at han skal flytte derifra” (FNV-2008-103-BUS).

Når ansvaret for omsorgen flyttes fra foreldrene til fosterforeldre er det et klart mål for barneverntjenesten at barna skal knytte seg til disse. En trygg tilknytning forutsetter ro rundt barnet og at fosterforeldrene blir kurset i forhold og tiltak som kan gi barna følelsen av

stabilitet og trygghet, ved eksempelvis *Trygg Base* kurset¹⁰. For sterk skyldfølelse hos barna kan være et hinder for en trygg tilknytning til fosterforeldrene.

At foreldre på samvær gir barna inntrykk av at de snart skal flytte ”hjem” igjen vil derfor være svært uheldig og vil kunne rokke ved barnas følelse av forutsigbarhet og kontroll over situasjonen. Særlig for barn som nylig har flyttet skal det få uttalelser til før barn opplever at hvor de skal bo fremover er uavklart. Barn uttrykker seg ulikt, men for endel barn vil det være slik at de kan komme til å late som at enkelte samtaler ikke skremmer dem. Barn av foreldre der psykisk sykdom og begrensede psykiske omsorgsressurser ligger til grunn for omsorgsovertagelsen, har ofte utviklet sterk evne til mestring (Killén 2009, 134). Evnen er likevel kun tilsynelatende, det er mer en tillært overlevelsesstrategi som følge av manglende omsorg.

6.5. Teori og praksis - andre forhold

6.5.1. Rolleblending

Det kan være en fordel for barna å ikke vite om alt det triste som har skjedd tidligere. I mange tilfeller har også barna vært så små da omsorgen ble tatt fra foreldrene, at de ikke har noe bevisste minner om hva som egentlig skjedde. Det kan da være vanskelig for en tilsynsfører å forklare barna hvorfor man skal være tilstede. En del fosterbarn har en lite utfyllende forståelse av hva barnevernet er og gjør, enten fordi de ikke husker noe fra tiden før de ble flyttet, eller fordi for mye har skjedd i livet deres etter flytteperioden. Enkelte barn tror til og med at de selv var med på å ta avgjørelsen (Ulvik 2005, 134). Mange av barna kjenner barnevernet hovedsakelig gjennom resultatet av hva som er gjort for dem, og de kan få problemer med å forstå hva en utenforstående har på samværet å gjøre. Dersom hverken fosterforeldrene eller barneverntjenesten har gitt barnet en forklaring, vil dette kunne være en utfordring for tilsynsfører. Å forklare for barnet at man som tilsynsfører skal være tilstede ved alle samvær, fra begynnelse til slutt, og samtidig gi barnet trygghet for at foreldrene har mye bra å bidra med, kan være en utfordring. Det nærliggende er da å si at man som tilsynsfører bare er opptatt av at barnet har det fint i de timene samværet gjelder.

At rolleforvirringen lett kan bli et faktum gjenspeiles i flere av fylkesnemndavgjørelsene i utvalget. Å ha erfaring og faglige kunnskaper om dynamikken som utspiller seg i familier preget av omsorgssvikt, vil sannsynligvis kunne avhjelpe denne fallgruven. Et eksempel på manglende faglig kunnskap kommer frem i en tingrettsdom fra Oslo fra 2012, der tilsynsfører

¹⁰ <http://helse.uni.no/projects.aspx?site=2&project=2390> (27.04.2014)

rett og slett måtte avslutte oppdraget (TOSLO-2012-185137). Tilsynsfører ble her av retten ansett som å ha opptrådt for privat og oppførselen ble vurdert til å kunne hatt negativ innvirkning på samværet. Da ny tilsynsfører ble satt inn i denne saken meldte den nye tilsynsføreren om god og velfungerende kontakt mellom mor og barn, noe som i neste omgang førte til at tilsynet opphørte.

Dersom tilsynsfører engasjerer seg for mye kan vedkommende bli en for dominerende del av samværet, noe som kan føre til at kontakten mellom foreldre og barn blir skadelidende. For enkelte barn kan tilsynsfører til og med bli oppfattet som en del av det barnets utvidede familie, noe som selvfølgelig er uheldig. At tilsynsfører alltid er til stede og engasjert i de ulike gjøremålene på samvær, kan lett forveksles med at man er en del av slekten.

Fordi mange av barnevernsbarna har desorganisert tilknytning til foreldrene, vil også samværene kunne bære preg av utfordringer i forhold til samhandling og trygghet (Kvillo 2010, 106). En tilsynsfører kan derved føle det som sin oppgave å hjelpe til med kommunikasjonen og stemningen, for på den måten å gjøre det lettere for barna og foreldrene. Tilsynsfører kan for eksempel engasjere seg ved å bidra til at samtalene glir lettere, og rettlede barn og foreldre inn i et godt spor. I flere av fylkesnemndsavgjørelsene fremkommer det at en av oppgavene til tilsynsfører er nettopp dette; å veilede og råde i forhold til samtaletema, og i enda flere av sakene ligger forordningen implisitt i vedtaket. At tilsynsfører hjelper til kommunikasjon nevnes også i domsavsigelser, og blir tydeligere jo flere ganger saken er blitt anket.

En fare ved feilaktig fokus og engasjement er rolleblanding, det vil si at en som tilsynsfører blir mer en venn av de voksne, enn en profesjonell utøver av et yrke. Tilsynsfører er jo selv en voksen, har kanskje selv barn, og vil dermed kunne komme til å identifisere seg med foreldrene. Dersom tilsynsfører ikke har klart for seg hva som er hensikten med tilsynet, vil rolleforvirring i større grad kunne oppstå (Bunkholdt 1990, 31). Manglende definering av arbeidsoppgavene, manglende opplæring i form av kurs, og mangelfull kunnskap om omsorgssvikt, kan muligvis også bidra til at forholdet til foreldrene utvikler seg til å bære mer preg av et vennskap. Etterhvert kan tilsynsfører begynne å føle en allianse med foreldrene, som gjerne er fortvilet over situasjonen. I verste fall kan dette igjen føre til tilsynsfører står i fare for å unnlate å rapportere om uheldige hendelser og bagatellisere forholdene. Tilsynsfører kan tilslutt komme i en situasjon der foreldrene betror seg på en slik måte at tilsynsfører får mer medfølelse med foreldrene enn barnet. En slik utvikling er selvfølgelig svært uheldig.

Tilsynsførers opplysningsplikt overfor barneverntjenesten er nedfelt i barnevernloven § 6-4, andre ledd. En rapport om tilsyn, utgitt av Helsedirektoratet i 2014, tar for seg årsaker til helsepersonells underrapportering om uheldige forhold mellom foreldre og barn. Rapporten konkluderer med at helsepersonell, i nevnte tilfelle leger, har en tendens til å unnlate å videreføre bekymringer til barneverntjenesten dersom de kjenner foreldrene personlig¹¹. Det er grunn til å tro at det samme kan gjelde for tilsynsførere.

En annen uheldig side ved en for vennskapelig tone med foreldrene, og dermed uprofesjonell håndtering av tilsynet, er at en gjør foreldrene avhengig av tilsynsfører. Samværet kan få preg av en hyggestund mellom voksne, og barnets tilstedeværelse blir av mindre betydning, noe som vil kunne være til skade for barnet. Dersom tilsynsfører tilslutt avslutter arbeidsforholdet, vil dette igjen kunne skape en følelse av avmakt hos barna og foreldrene.

En tredje side av tilsynsførers overinvolvering er at forholdet mellom barn og foreldre vil kunne fremstå som mer harmonisk enn det i virkeligheten egentlig er. Barnets rettsikkerhet vil i verste fall av nevnte grunn stå i fare, både fordi tilsynsførers engasjement overskygger foreldrenes svake samværskompetanse, og tilsynsfører undervurderer sitt eget bidrag i samhandlingen. Forhold som barneverntjenesten burde fått vite om fremkommer dermed ikke i rapportene. Dersom omsorgsovertakelsessaken blir tatt opp til ny behandling, slik som foreldre har anledning til, vil tilsynsførers tilbakemeldinger kunne gi falsk styrke i forhold til foreldrenes omsorgsevner, og dermed true barnets rettsikkerhet.

6.5.2. Rapport og vitnemål

Ifølge barneloven § 43a, har tilsynsfører plikt til å skrive en kortfattet rapport fra hvert samvær. Dersom vedkommende blir oppmerksom på spesielle forhold som ikke er til barnets beste, skal dette nedtegnes særskilt i rapporten (BLD Q-1220 B §9, 3). Rapporten skal dokumentere gjennomføringen av samværet slik at barneverntjenesten ser at pålegget fra fylkesnemnda og domstolen blir fulgt opp. Rapporten skal ellers gi informasjon dersom noe tilsier at annen oppfølging av familien er nødvendig (ibid). Barneverntjenesten har mulighet for å stoppe samvær dersom informasjonen som gis i rapporten viser seg å være uheldig for barna. Rapporten fra tilsynsfører bærer dermed preg av å skulle være et dokument for kontroll.

En rapport bør inneholde tid og sted for samværet, hva som foregikk og hvem som var tilstede. Rapporten bør også inneholde konkrete beskrivelser av observasjoner av

¹¹ https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2014/helsetilsynetrapport2_2014.pdf (30.04.2015)

samhandlingen uten tolkning. Dersom tolkning skal finne sted bør dette være basert på faktakunnskap og fremkomme som et eget avsnitt i rapporten (BLD Q 1220 B §9, 3). Uheldige omstendigheter, farefulle situasjoner, foreldrenes eventuelle uheldige håndtering av konflikter og barns negative reaksjoner ved igangsetting og avslutning, skal også dokumenteres. Rapporter som omhandler forhold som kan vise til utvikling i barnet eller foreldrenes evne og vilje til kontakt, samt vurderinger i forhold til hva barnet har gitt uttrykk for i forhold til trygghet, vil kunne være nyttige dersom samværsaken tas opp til ny vurdering. Tilsynsfører under samvær er ofte den voksenperson som har sett mest til samhandlingen mellom barna og foreldrene, men det er likevel viktig å være klar over at tilsynsførers oppdrag ikke er å gi en vurdering av samværsordningen.

Av de 55 undersøkte avgjørelsene fra fylkesnemnda som inngår i studien, finner man tilsynsførers vitnemål og/eller rapport referert i 27 av avgjørelsene. I 10 av de 27 avgjørelsene dreier tilbakemeldingene fra tilsynsfører seg om mors og fars adferd. I 7 av de 27 avgjørelsene rapporterer tilsynsfører om utrygghet hos barnet. 5 av tilbakemeldingene handlet om manglende ivaretagelse av struktur og 3 tilsynsrapporteringer handlet om hva som ble snakket om på samvær. De resterende 2 avgjørelser der tilsynsførers vitnemål eller rapport blir tatt opp spesielt, handler om rusmisbruk hos foreldrene. Opplysningene fra tilsynsfører blir nevnt som viktige når nemnda skal vurdere om samvær med tilsyn skal videreføres. Dette sier noe om hva nemnda anser som nyttig å vite om når rapportene legges frem, og i hvilken grad tilsynsføreres tilbakemeldinger blir tillagt vekt.

En utfordring i tilsynsførers rolle er å klare å balansere mellom å overvære samvær, gripe inn dersom det synes nødvendig for å trygge barna, støtte foreldrene, rapportere til barnevernet og vitne i fylkesnemnda eller tingretten. Denne balansegangen kan by på problemer. Som tidligere nevnt i oppgaven er barnet tjent med at tilsynsfører har tillit hos foreldrene. Dersom rapportene og vitnemålene for en stor del inneholder negative personlige meninger og tolkninger, vil dette naturligvis kunne skape mistillit hos foreldrene og føre til at foreldrene kan bli fiendtlig innstilt. Foreldre som ikke har tillit til at tilsynsfører vil dem vel, kan i neste omgang skape hos utrygghet i barna, som på sin side kanskje har en spesielt utviklet sensitivitet overfor foreldrenes følelsesmessige tilstand. Å støtte og veilede under slike forhold er ugunstig. En god rapport inneholder derfor tydelige beskrivelser av vesentlige situasjoner, der det overlates til leser å fortolke innholdet.

I en rapport kan både positive og negative situasjoner være vesentlige. Ved eventuell påanke vil både domstolen, barneverntjenestens advokat og advokatene til foreldrene kunne gjøre bruk av tilnærmet objektive beskrivelser av hva som har foregått. Å vurdere hvilke situasjoner det er viktig å rapportere om er vanskelig, men å underrapportere om forhold barneverntjenesten ønsker å vite noe om er uheldig og ulovlig.

Da jeg søkte etter tilsyn under samvær på internett kom det opp at enkelte kommuner hadde et standardisert rapporteringsskjema for tilsyn under samvær. I rapporten skulle det fylles ut opplysninger om aktiviteter, hvem som var tilstede, man skulle beskrive kontakt mellom barnet og foreldrene og spesielle hendelser av negativ eller positiv betydning. Videre skulle tilsynsfører beskrive forbindelsen vedkommende hadde til barnet og til foreldrene, og spesielle reaksjoner under eller i forbindelse med samværene.

Fordelen med et standardisert rapportskjema er at forhold som lett kan overses, blir husket og notert. En annen fordel er at tilsynsfører må ha en bredere oppfatning av omstendighetene og hva de kan ha å si for barnet, dersom utfyllingen skal bli fyllestgjørende. Det som taler imot rapportskjema er blant annet at det ikke gjenspeiler tilsynsoppdragets spesielle karakter: ”å gjennomføre tilsynet i samsvar med pålegget” (FOR-2013-12-19-1636). I og med at oppdragene er såpass ulike, både med hensyn til grad av involvering og praksis, er det problematisk å favne alle oppgaver i ett skjema. Det er derfor nærliggende å tenke at en rapport bør inneholde de momenter som er viktige i hvert enkelt tilfelle. Forhold som ikke har betydning for barnets beste bør utelates.

6.5.3. Tilsynsførers påvirkningskraft

I nesten halvparten av de 55 fylkesnemndsakene i studien henvises det til tilsynsførers rapporter og/eller vitnemål. Informasjonen fra tilsynsfører presenteres i nemndas fremstilling av saken og/eller i premissene for avgjørelsen, noe som også forekommer i tingretts-, -lagmannsrett - og høyesterettsdommene. Både barnevernets advokat og mors og/eller fars advokat henviser til tilsynsførers oppfatning av foreldrenes fungering. Også i domspremissene og slutningen nevnes tilsynsførers beskrivelser, og her er det først og fremst tilsynsførers vurderinger, ikke konkrete beskrivelser av hendelser på samvær, det vises til. Et eksempel er en avgjørelse fra 2012 der det ved ny behandling i tingretten henstilles til tilsynsførers vitnemål om at far er en «god far», og kombinert med andre fagfolks uttalelser kommer retten frem til at barnet skal tilbakeføres til far (TOSLO-2012-7934-2). I en tingrettsdom fra 2009, som var prøvd for fylkesnemnda og retten flere ganger, fremkommer det fra premissene at

tilsyn først ble fjernet fordi tilsynsfører meldte om at samværene var gode og mor var en ”god omsorgsperson”. Denne retten kom imidlertid frem til at alt samvær med mor måtte stoppes, fordi barnet nektet samvær med mor (TOSLO-2009-102558-2). Det kan i disse to tingrettsdommene synes som at tilsynsførers tilbakemeldinger sidestilles med sakkyndigs vurderinger av omsorgsevnen til foreldrene. Dette kan i såfall fremstå som et paradoks, særlig dersom tilsynsførers erfaringsgrunnlag og faglige kompetanse ikke er redegjort for. Det er ingenting i dommene ellers som tyder på at tilsynsførers faglige bakgrunn har vært tematisert.

Det kan altså se ut som at tilsynsførers oppfatning av samhandlingen anses som vesentlig dersom oppfatning støttes av andre, som fosterforeldre, sakkyndig eller barneverntjenesten. I de tilfellene der flere fagfolk har lik oppfatning av forholdene, trekkes tilsynsførers uttalelser frem som illustrasjoner på hva nemnda eller retten har kommet til. I flere lagmannsrettsdommer fremkommer dette. I en lagmannsrettsdom fra 2009 henviser den rettsoppnevnte sakkyndige til observasjoner gjort av tilsynsfører: ”(...) *bland annet støtter seg på tilsynsførers oppfatning av hvordan barnet opplevde avleveringssituasjonene*” (LA-2009-105937). I denne dommen legges sakkyndig og tilsynsførers felles oppfatning av avleveringssituasjonen til grunn for videreføring av tilsyn.

I lagmannsrettsdom fra 2011 legges også tilsynsførers vurderinger og observasjoner til grunn for hvorvidt samværet skal gjennomføres med eller uten tilsyn: ”*Lagmannsretten har også merket seg den forklaring tilsynsfører NN ga om fars opptreden overfor datteren da (...)*” (LA-2011-77607). I denne saken konkluderes det med at tilsyn under samvær opprettholdes. Også tilsynsførers oppfatning av samværenes omfang blir tillagt vekt. I en fylkesnemnds sak fra 2011 ble blant annet tilsynsførers oppfatning av samværets lengde et tema. Tilsynsførers tilbakemeldinger om negativ oppførsel hos foreldrene ble lagt til grunn for å innskrenke samværstiden (FNV-2011-AGD/FNV-2011-7-AGD). Årsaken til videreføring av tilsyn synes i nevnte sak å være å beskytte barna for uønskede samtaler.

Relativt sett flere av lagmannsrettsdommene trekker inn tilsynsfører oppfatninger av samhandlingen og kommunikasjonen mellom foreldre og barn, enn hva som er tilfelle i avgjørelsene fra fylkesnemnda. De tre høyesterettsdommene viser det samme. I den ene av dommene fra høyesterett ble deler av tre tilsynsrapporter referert ordrett, og det ble konkludert med at samværene skulle opphøre (HR-2004-112-A-Rt-2004-1046). Rapportene inneholdt beskrivelser av situasjoner tilsynsfører hadde observert, der foreldrenes manglende evne til grensesetting og struktur kom tydelig frem. Det er usannsynlig at tilsynsførers

observasjoner var eneste grunn til at samvær ble nektet, men rapportene ble uten tvil tillagt vekt. I en annen høyesterettsdom (HR-2004-890-U-Rt-2004-830) fremgår det av avgjørelsen at det også her er fremlagt en rekke tilsynsrapporter fra samvær som vedlegg til prosesskriv fra både ankende- og ankemotpart. I den eldste dommen som omhandler tilsyn under samvær blir tilsynsførers tilbakemeldinger om mors oppførsel overfor datteren referert. Tilsynsførers beskrivelse av mor blir senere i dommen lagt frem som en del av høyesteretts syn på mor: ”*Mor snakker TIL B, ikke MED B*” (HR-2001-1120-Rt-2002-875/189-2002). Høyesterett ser ut til å finne vurderingen fra tilsynsfører såpass beskrivende, at den siteres og fremstår som en del av begrunnelsen for å fortsette med tilsyn under samværene.

Hva som er årsaken til at tilsynsførers tilbakemeldinger ser ut til å tillegges mer vekt jo høyere en kommer i retthierarkiet, sier ikke studien noe om. Det blir derfor ren spekulasjon fra min side. Kanskje besittes dommerpanelet i de høyere rettsinstanser av færre fagmennesker med kunnskap om omsorgssviktede barns tendens til å gli ubemerket inn i rollen som kompetente og veltilpassede. I såfall tildekkes kompleksiteten i tilsynsførers arbeid. Kanskje etterspørres det ikke om tilsynsfører har fagbakgrunn, rett og slett fordi en tar for gitt at dette er undersøkt i de andre rettsinstansene. Eller kanskje tar det så lang tid før samværs sakene kommer opp i lagmanns- og høyesterett, at mengden av rapporter fra en eller flere tilsynsførere gjør at bildet av samværene blir tydeligere.

I gjennomgangen av fylkesnemndsavgjørelser og dommer kommer det klart frem at tilsynsførers observasjoner og oppfatninger av samhandlingen vektlegges. Det er således grunn til å anta at tilsynsfører innehar til dels stor makt til å påvirke omfanget av samvær mellom barn og foreldre ved beskyttet tilsyn. Tilsynsfører kan derfor sies å ha en viktig posisjon i forhold til rettsapparatet. At tilsynsfører innehar formell fagkompetanse på omsorgssviktede barn, generell kunnskap om normalutvikling og normalfungering hos barn og unge, samt kunnskap om familieprosesser, ser således ut til å være nødvendig for at barns rettsikkerhet blir ivaretatt. At tilsynsfører vet hva det konkrete tilsynsoppdraget innebærer kan også ha betydning for barnas rettsikkerhet. Det er derfor nærliggende å tenke at dersom tilsynsføreroppdraget skal kvalitetssikres, må fagkompetanse være et krav og hvert oppdrag skriftliggjøres og utdypes. I motsatt fall kan tilsynsførers tilbakemeldinger komme til å bero på personlige meninger og tilfældigheter, og disse kan da tillegges uforholdsmessig stor vekt ved vurdering av om tilsynet bør avsluttes, videreføres eller om samværene bør stoppes.

7. AVSLUTNING OG KONLUSJON

Utgangspunktet for valg av tema var et ønske om å spesifisere hvilke oppgaver som pålegges tilsynsførere under samvær. Siden det ikke eksisterte kurs og opplæring, ønsket jeg dessuten å finne frem til generell kunnskap om barn og normalutvikling, kunnskap om hva omsorgssvikt kan gjøre med barn og unge, og kunnskap om familiedynamikk. Jeg ville se om oppgavene som tilsynsfører pålegges ble bedre utdypet og enklere å utføre dersom fagkunnskap ble tilført den enkelte oppgave.

Av de i alt 55 fylkesnemndsakene som ble gjennomgått i undersøkelsen var 46 avgjørelser uten konkrete definerte arbeidsoppgaver for tilsynsfører. Avgjørelsene er da heller ikke ment å skulle bli lest av tilsynsfører. Det forventes at barnevernet gir de nødvendige instruksjoner til rett tilsynsfører, basert på de spesifikke forhold i saken. Tilsynsføreroppdraget ser likevel ut til å være lite omtalt både i fylkesnemndsakene og ved domstolen, og ut i fra enkelte dommer kan det se ut som at tilsyn også blir satt inn som en trygghetsforanstaltning, noe som det i utgangspunktet ikke er anledning til innenfor lovverket (Lindboe 2003, 121). Oppfatningen om at det i enkelte saker settes inn tilsyn for å «være på den sikre siden» støttes opp av Haugli og Haviks større funn i gjennomgang av ordningen (Haugli og Håvik 2010, 144).

Sakene som er tatt med i utvalget i denne studien kan karakteriseres som noen de mest alvorlige omsorgssviktssakene. Sakenes alvorlighetsgrad viser seg blant annet ved at barna skal ha tilsyn når de treffer sine foreldre. Årsaken til tilsynet er for de fleste av disse barna at de har levd i familier der det har vært omfattende svikt i foreldrefunksjonen. Barna kan ha opplevd foreldre som er rusavhengige, som har utøvd vold eller slitt med psykiske lidelser som har påvirket omsorgsevnen. Disse barna må ikke bare beskyttes mot nye situasjoner som kan oppstå på samværet, de må også beskyttes mot retraumatisering. De har dessuten tidligere levd under forhold som kan ha ført til ekstra sårbarhet for negativ påvirkning fra foreldre, som på sin side ofte har svak evne til mentalisering. Barna har ofte lært seg overlevelsestrategier som gjør at det er vanskelig for andre å tolke hvordan de har det (Killén 2009, 136).

Det er disse barna og disse foreldrene tilsynsfører observerer på samvær. Dersom tilsynsfører ikke innehar kunnskap om følgene av omsorgssvikt og hvordan barnas signaler kan tolkes, vil barna kunne stå i fare for å bli misoppfattet som veltilpassede, og samhandlingen som god. Studien viser at ved vurdering om tilsynet er til barnets beste eller ikke, blir tilsynsførers syn tillagt tildels stor vekt både i fylkesnemnda og domstolen. Videre viser studien at tilsynsførers påvirkningskraft øker jo høyere saken kommer i rettshierarkiet. Følgene av å legge vekt på

vurderinger fra en tilsynsfører uten bred fagkunnskap, kan være at barnets stemme undergraves og nødvendige tilsyn kan bli fjernet. I verste fall kan et omsorgssviktet barn bli tilbakeført til foreldre som bare tilsynelatende innehar omsorgskompetanse. Studien argumenterer for at tilsynsførere under samvær må ha formell fagkompetanse, hvis ikke står de mest utsatte barnas rettsikkerhet i fare.

For å ivareta barns rettsikkerhet synes det også viktig at tilsynsførers arbeidsoppgaver defineres tydelig i hver enkelt sak. Om det er fylkesnemnda, domstolen eller barnevernet som pålegges å spesifisere, utdype og skriftliggjøre oppdraget er ikke det vesentligste i denne sammenheng. Det sentrale er at en av aktørene får ansvar for å utdype mandatet, slik at tilsynsfører utfører de oppgavene som ble vedtatt ved behandlingen av saken. Når man vet at mange av avgjørelser overprøves rettslig i domstolen, fremstår det mer ryddig og målbart dersom tilsynsoppdraget er konkret formulert og utdypet fra fylkesnemnda eller domstolen. Dersom tilsynsfører har utført jobben slik målsettingen var, vil det fremtre tydeligere om tilsyn under samvær er nødvendig i den enkelte sak, eller om det i motsatt fall trygger barnet i tilstrekkelig grad. Dersom det er barnevernstjenesten som skriftlig formulerer tilsynsførers oppgaver i forhold til samvær, er dette noe som vil kunne legges frem dersom vedtaket blir overprøvd.

I mitt utvalg fant jeg ingen fylkesnemndsavgjørelser eller dommer der det var formulert krav om barnevernfaglig kompetanse hos tilsynsfører. Ei heller der det så ut til å ha foreligget en oppdragsavtale med konkrete føringer i forhold til tilsynsførers oppgaver på samværene.

LITTERATURLISTE

- Backe-Hansen, Elisabeth. 2003. *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Barne- og familiedepartementet. 2003. *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Revidert oversettelse med tilleggsprotokoller.
- https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf. (02.04.2015)
- BFD. Q-24/2005. *Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten*. Rundskriv. Barne- og familiedepartementet
- BLD. FOR-2013-12-19 nr 1636. *Forskrift om samvær med tilsyn etter barnelova*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- BLD. Q-1211B. *Forholdet mellom barnevernloven – Barneverntjenestens rolle der foreldres konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon*. Veileder. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- BLD. Q-04/2011. *Rundskriv om samvær under tilsyn etter barneloven*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- BLD. Q-1220 B 2013. *Samvær med tilsyn etter barnelova § 43a*. Veileder. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker*.
- <https://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/org/etater-og-virksomheter-under-barne-likestillings-og-inkluderingsdepartementet/fylkesnemndene-for-sosiale-saker/id418110/> (16.03.2014)
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Forslag til endringer av barneloven*.
- https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/forslag_endringer_barneloven_pdf.pdf. (16.04.2015)
- Berge, Torkil og Repål, Arne. 2004. *Den indre samtalen. Kognitiv terapi i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk

- Boscolo, Luigi og Bertrando, Paolo. 1992. *The reflexive Loop of Past, Present and Future in Systemic Therapy and Consultation*. Family Process 31
- Botsjarova, Jelena. 2013. «Barn og voksne: konfrontasjon eller forståelse?». I *Vekst i det vanskelige. Utsatte barns liv og fortellinger*, red. Hanne Johnsen. 2013. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Broberg, Andres, Almquist, Kjerstin og Tjus, Tomas. 2006. *Klinisk barnepsykologi. Utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget AS
- Bunkholdt, Vigdis. 1990. *Barnevernpsykologi*. Oslo: Tano
- Bunkholdt, Vigdis og Sandbæk, Mona. 2008. *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Bunkholdt, Vigdis. 2010. *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Dallos, Rudi & Draper, Ros. 2010. *An introduction to family therapy. Systemic theory and practice*. Glasgow: Bell and Bain Ltd.
- DeJong, Peter og Kim Berg, Insoo. 2005. *Løsningsskapende samtaler*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Gadamer, Hans-Georg. 2003. *Forforståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag
- Gran, Sissel og Skaug, Nora. 2010. *Hekta på et håp om kjærlighet*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haaland, Kjersti Ramfjord. 2005. *LØFT og narrativer i profesjonelle samtaler. Fra nederlag til trappetrinn*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haugli, Trude og Havik, Toril. 2010. *Samvær i barnevernssaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*. Oslo: Universitetsforlaget
- Helsetilsynet. 2/2014. Rapport. *Helsepersonells opplysningsplikt til barnevernet*.

https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2014/helsetilsynetrapport2_2014.pdf (30.04.2015)

Holme, Ivar Magne og Solvang, Bernt Krohn. 1996. *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: TANO

Håkansson, Ulrika. 2013. «Rusproblemer - for foreldre og barn». I *Vekst i det vanskelige. Utsatte barns liv og fortellinger*, red. Hanne Johnsen. Oslo: Gyldendal Akademisk

Hårtveit, Håkon og Jensen, Per. 2004. *Familien – pluss én*. Oslo: Universitetsforlaget

Jacobsen, Dag Ingvar. 2005. *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Johnsen, Astri og Torsteinsson, Vigdis Wie. 2012. *Lærebok i familierapi*. Oslo: Universitetsforlaget

Kavli, Hanne Cecilie. 2004. «Familiepolitiske dilemmaer i det flerkulturelle samfunnet». I *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*, red. Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Killén, Kari. 2009. *Sveket I. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget

Koch, Arild og Kock, Katrin. 1995. *Barn av barnevernet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Koch, Katrin og Walstad, Espen. 2005. *Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Krogh, Thomas. 2009. *Hermeneutikk. Om å forstå og fortolke*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Kvello, Øyvind. 2010. *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Kvello, Øyvind. 2013. «Skjellsettende erfaringer som mobiliserer endringskraft». I *Vekst i det vanskelige. Utsatte barns liv og fortellinger*, red. Hanne Johansen. Oslo: Gyldendal Akademisk

Lindboe, Knut. 2003. *Barnevernrett*. Oslo: Universitetsforlaget

Malt, Ulrik Fredrik, Retterstøl, Nils og Dahl, Alv A. 2003. *Lærebok i psykiatri*. Oslo: Gyldendal Akademisk

- Minuchin, Salvador. 1974. *Families and Family Therapy*. Oxon: Routledge
- Norges Lover. LOV-1992-07-17 nr 100: *Lov om barneverntjenester (barnevernloven, bvl)*
- Norges Lover. LOV-1981-04-08 nr 7: *Lov om barn og foreldre (barneloven, bl)*
- Norges Lover. LOV-1986-02-28 nr 8: *Lov om adopsjon (adopsjonsloven, adl)*
- NOU 2008: 9. *Med barnet i fokus*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- NOU 2009: 21. *Adopsjon - til barnets beste*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- NOU 2012: 5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Prop. 85 L 2012-2013. Proposisjon til stortinget (forslag til lovvedtak). *Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister)*
- Rye, Henning. 2002. *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Rye, Henning. 2007. *Barn med spesielle behov. Et relasjonsorientert perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Skårderud, Finn, Haugsgjerd, Svein og Stånicke, Erik. 2010. *Psykiatriboken. Sinn-kropp-samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Storberget, Knut, m.fl. 2007. *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug & Co.
- St. meld. nr. 374 L (2012-2013). *Endringer i barnelova*.
- <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/inns-201213-374/1/>
(16.04.2015)
- Tjomsland, Steinar (2003). *Barnevern og omsorgsovertagelse*. Oslo: Kommuneforlaget
- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2005. *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet Unipub
- Uni Research Helse, RKBU Vest – Regionalt kunnskapssenter for barn og unge. *Trygg Base*.

<http://helse.uni.no/projects.aspx?site=2&project=2390> (27.04.2014)

White, Michael. 2009. *Kart over narrativ praksis*. Oslo: Pax forlag

Støttelitteratur:

Lingtvor, Kari Johanne og Madsen, Mette Jørgensen. 2011. *Hvordan fungerer tilsyn under samvær etter barnelova §43 tredje ledd, sett i lys av sakkyndiges forhåndsvurderinger og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynspersoner?*

<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5144/83144317.pdf?sequence=1>

(27.04.2014)

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet. 2010. *Samværsrett og bruk av tilsyn etter samvær etter barneloven*.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/19018/108317.pdf?sequence=4>

(27.04.2014)

Framnes, Lill. 2008. *Samværsretten etter barneloven § 4-19, herunder en analyse av nyere rettspraksis*. Mastergradsoppgave.

<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1501/thesis.pdf?sequence=1> (27.04.2014)